

CIGÁNYFÚRÓ

KISEBÉGSZELEMŰ MŰVÉSZETI ÉS KÖZERTZETI FOLYÓIRAT

Ady Endre

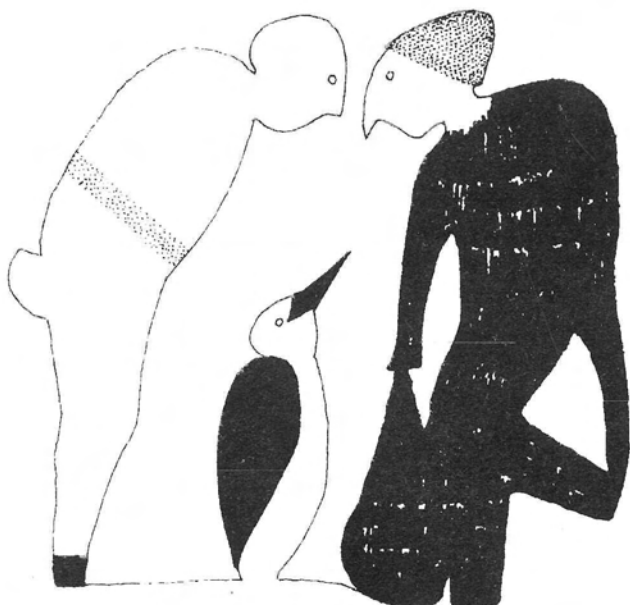
FEKETE VIZEKEN

Ő mondta, Kalksburg fia, hogy kultuszminiszter akar lenni, s csakugyan – vallásügyi miniszter lett. Olyan buzgó, mint egy magát rehabilitálni akaró sátán a pokol előtt. S úgy gyártja a rőfös reformokat, hogy ennek a szónak, a reform szónak, halálisan kell szégyenkeznie. De nem lesz semmi baj mégsem, tudja ő jól, hogy ebben az országban a türelem határtalan. Nemzetiszínű az ostya, göngyölhet bele tehát, amit csak akar. Bevesszük.

Ez az Apponyi jól tudja, hogy mennyit bír Hunnia. Beadja neki pontosan a grammoknak a legtöbbszörét. S ha ezt se okádjuk ki, van neki még néhány furcsa receptje.

A protestánsoknak gyilkos pátens, a zsidóknak sárga folt kell ebben az országban, hogy méregbe jöjjenek. Megkapják, hejh be megkapják, de Apponyi adja. Észre se veszik, örülni és tapsolni fognak neki. Az iskola, a jövőendő Magyarország, oda van dobva...

Budapesti Napló 1907. augusztus 3.

MADAR?

SZERZŐINK:

T. A. Acton
Antal István
Balogh Attila
Bancsok Rudolf
Bodó Sándor
Endródi Szabó Ernő
Eörsi István
Györgydeák György
Halas István
Ernst Jandl
Ladik Katalin
Mózes Attila
Neményi Zsolt
Noszkai Gábor
Petri György
B. R. Shyamala Devi
Tamás Amaryllis
Zsubori Ervin

SZEMELVÉNYEK:

„Egyrésztől mind fontosabbá teszik a hagyományos vezetőket azáltal, hogy – tudatosan elszakítva az ősi tradíciókra visszanyúló helyi, politikai, társadalmi és gazdasági struktúrákhoz fűződő kapcsolataikat – helyet biztosítanak számukra a nemzeti méretű hivatalnoki hierarchiákban, ezáltal helyi zsarnokcskákká téve őket.”

* * *

„Napjaink legalattomosabb maffiózói azzal zsarolják az egyelőre élőket, hogy halottaik azonosságát elveszik a sírkövel együtt. Hacsak védelmi pénzt nem fizetnek értük...”

* * *

„Kinézek ablakomon, látom a fosszínű fákat, a kutyaszarral hintett járdát, a szélfúttá, ide-oda verődő újságlapot és tudom, itthon vagyok, ó, de kibaszottul itthon vagyok. Ez az én hazám.”

Üzenetek Pimodánba IV.

„... a mi alapvető jellemvonásaink már az Osztrák–Magyar Monarchiában kialakultak

... a különböző népek keveredésével, amelyeket előítéletekkel, gyűlölettel, egymás elleni érzelmekkel lehetett a legjobban kormányozni.

Nyiss ki egy budapesti telefonkönyvet! Kérdezz meg valakit az utcán! Állítsd meg és kérdezd meg a nevét ... itt valami furcsa konglomerátum volt együtt, ebből alakult ki a mi XX. századunk. Ami még ma is él, ráadásul a mai napig ugyanazokkal az előítéletekkel ... a pillanatok alatt fellobbantható különös gyűlöletek, amelyek ha bármiféle gazdasági probléma, nehézség van, akkor már hallja az ember az utcán a kiválasztott ellenséget.

... azért alakul ki az ellenségkép, hogy a saját hibám helyett másra tudjam kenni, amit én rontottam el. Hogy azért alakul ki a gyűlölet, mert az ellenem irányuló gyűlöletet másban szeretném megtestesítőül látni. Hogy minden kudarcomat a másik sikerével és nem a saját gyengeségemmel magyarázom.

... egy olyan világban, ahol a társadalomnak vannak preferált rétegei, a felfelé törekvő mindenképpen azonosulni akar – minél hátrányosabb helyzetből indul, annál inkább – az előnyt élvezők közé akar tartozni. Sőt azt szeretné, ha mindenki látná, hogy ő oda tartozik, ha hordhatja azt az egyenruhát, ami elfedi az ő eredeti énjét. Megpróbál ebben az egyenruhában oda tartozni, ahova a tehetsége szerint valóban tartozhatna [...] de neki harcolnia kell azért. És egyszer csak elkezd gyűlölni saját magát. Mert gyűlöli a saját identitását, gyűlöli a múltját, a családját, a szüleit, a barátait, mert azok visszahúzzák, és ezek helyett egy új identitást akar.

... az önszeretből fakadó állandó kompromisszumkészség tehát a megalkuvó lét, az identitásavart követelő társadalmi lét, az a monarchiától húzódik. Azóta tanuljuk és olvassuk és örököljük és működtetjük. Próbálunk megszabadulni tőle, mert még mindig nem akarjuk elhinni, hogy beépült a génjeinkbe, az idegsejtjeinkbe, a történelmi, a társadalmi és a magántudatunkba.”

*

„Faji kérdés, s mindaz, ami ezzel összefügg, magában kicsi dolog, s ahogy mondtam, voltaképp semmi közöm hozzá. Sőt, oszton Schopenhauer véleményét, amely szerint a faj, mint olyan (ez a materiális és tenyésző princípium) többnyire csúnya és ellenszenves valami. Az emberi nagyság vagy szentség vagy szellem mindig az egyénben jelentkezik, sohasem a fajban.”

*

„Még mindig az az ártalmas és dölyfös elképzelés tart hatalmában bennünket, hogy az ember a természet csúcsa, és nem annak pusztá része, így tehát mindent megtehet. Még mindig sokan mondják, hogy nem önmagukért, hanem az ügyért tevékenykednek, miközben láthatóan az ellenkezőjét teszik. Még mindig pusztítjuk a ránk bízott bolygót és környezetét. Még mindig szemet hunyunk az erősödő szociális, civilizációs és etnikai-kulturális konfliktusok fölött. Időről időre azt mondjuk, hogy az általunk létrehozott névtelen megamasinériák nem szolgálnak minket, épp ellenkezőleg, rabszolgává tesznek, de még mindig nem teszünk ez ellen semmit. Más szavakkal: még mindig képtelenek vagyunk az erkölcsöt a politika, a tudomány és a gazdaság fölé emelni. Még mindig képtelenek vagyunk felfogni, hogy minden tevékenységünk egyetlen igazi vezérfonala az erkölcsi felelősség kell legyen. Felelősség valami magasabb iránt, mint amit az én családom, az én üzemem, az én földem, az én hasznom jelenthet. Felelősség a létezés rendje iránt, amelybe minden tevékenységünk kitörülhetlenül belevésődik.”

*

„Ha alárendelem politikai viselkedésemet annak a parancsnak, amelyet a lelkiismeretem közvetít, akkor nem cselekedhetek túl sok rosszat. Ha azonban nem hagyom, hogy ez a hang irányítson, akkor a politikában nem segít rajtam tíz elnöki iskola sem, oktasson bár bennük a világ kétezer legjobb politológusa.”

*

„A reformáció embere éppen úgy, mint az ellenreformáció embere, pontosan tudta, miért harcol, miért megy a máglyára, miben hisz, mit remél. Ma túlságosan zavartak a lelkek. Az egyik vinnyog és élni akar mindenáron. A másik hallgat és harcol vagy hajlandó harcolni, de a végső célt ő sem látja. Európa népei faji, nemzeti, nyelvi sajátosságokon túl, mindig titkos, íratlan szövetségben éltek az európai küldetésérzet szövetségében. Ez a küldetésérzet nem él ma a lelkekben. A népek, mint az egyének, csak élni akarnak, ahogy lehet, mindenáron, minden eszközzel. Ki mondja el a szót, mely tartalmat ad e várakozásnak?”

*

„Általános ténynek látszik, hogy a kisebbségeket – különösen, ha azok tagjai testi jellegzetességük szerint felismerhetők – a többségiek, akik között élnek, mint alacsonyabbrendű osztályt kezelik. Az ilyen sors tragikuma azonban nemcsak ezeknek a kisebbségeknek ösztönösen végrehajtott gazdasági és szociális háttérbeszorításból áll, hanem abból is, hogy az e sorssal sújtottak – a többségiek szuggesztív befolyása által – többnyire maguk is alávetik magukat ennek az értékelési előítéletnek, és saját fajtájukat alacsonyrendűnek tartják. A bajnak ez a második és nagyobbik fele a kisebbségek szorosabb összefogása és céltudatos nevelő felvilágosítása révén szüntethető meg, ami által a kisebbségek lelki felszabadulása volna elérhető.”

*

Összeállította: Noszкаи Gábor

(A szövegben **Albert Einstein**: *Hogyan látom a világot?*; *Hiúságunk miatt gyűlölökünk* – beszélgetés **Szabó Istvánnal**; *Ne félj!* – beszélgetés **Szabó Magdával**; **Nádas Péter**: *Beszéd*; **Václav Havcl** 1990. február 21-i beszédének részlete a washingtoni kongresszus előtt; **Márai Sándor**: *Mi lesz az tán?* című művéből szerepelnek idézetek.)

B. R. Shyamala Devi – T. A. Acton

Az indiai falu gazdasági fejlődése és a romani tanulmányok*

Bevezetés

A történelem azt tanúsítja, hogy a kereskedő nomádok (*A szerzők a „commercial nomads” kifejezést használják, mely alatt aperipatetikus törzseket értik. ***) – noha gyakran nem is tartoznak az egyes államok hatáskörébe – nem élvezik azt a fajta autonómiát, az állam kormányzatával szembeni függetlenséget, amelyet a pásztorkodó nomádok időnként megszereznek. Épp ellenkezőleg: helyzetük gyakran függő, alacsony osztályba sorolt és stigmatizált (*Acton, 1985; Rao, 1987*). A nomád kereskedők, fémművesek és mutatóványosok helyzete nemegyszer akár a rabszolgáéval is összevethető (*Fraser, 1992*). Ha elfogadjuk Firdauszi szövegét mint a cigányokra vonatkozó első történelmi beszámolót (*Kenrick, 1995*), akkor azt láthatjuk, hogy ők már kezdettől toladó kormányzati ellenőrzés alanyai voltak.

Az ilyen, gyakran a nomadizálás visszaszorítását célzó kormányzati politika alig fordított valami figyelmet mindarra a tudásra és mindazokra a jártasságokra, amelyeket a nomádok a kereskedelmi útvonalak kockázatos felfedezése, illetve az új technológiák közvetítése közben szereztek. Ezek rövid ideig tartó kihasználását és elfogadását a kiűzetés és a fizikai támadások követhették, amikor feledésbe merült kezdeti hozzájárulásuk a kereskedelem és a gazdaság fejlődéséhez.

A cigányság történetét Indiától az Atlanti-óceánig vizsgatató helyi válságok és a cigány közösségek folyamatos marginalizálódása jelezte, legyen szó akár Kelet-Európa mehallái-ról (*cigánytelepeiről?*), az ázsiai országok településeiről, a nyugat-európai cigányok mozgó gettóiról és karavánjairól, vagy akár a megmaradt kereskedő nomádokról szerte Euráziában. A cigányok rendszerint a falvak, a kis- és nagyvárosok peremterületein, illetve az országok közötti határvidékeken telepedtek le. Azok, akik felhagytak a kereskedelmi nomadizálással, és letelepedetten élnek, gyakran a népesség legnyomorúságosabb részét alkotják, bármiféle termelőeszköz birtoklása nélkül.

Ezekben az országokban – különösen Ázsiában, de bizonyos mértékig Kelet-Európában is – úgy értékelik ezt a szegénységet, mint a cigányság szociális problémáját, s ez arra indítja a politikusokat, hogy speciális, ún. „fejlesztéspolitikát” dolgozzanak ki a cigányok számára.

Ez ellentétben áll a nyugat-európai országok cigányokra vonatkozó politikájával. Az utóbbi és az ázsiai államok – köztük India, Pakisztán, Irán és Afganisztán, de még az

olyan távolkeleti országok is, mint Dél-Korea vagy Kína – által a kereskedő nomádokkal szemben követett politika első pillantásra összemérhetetlennek tűnik az anyagi és szellemi hátterek különbözőségei miatt.

A nyugat-európai politika igen széles köre integrálódott kulturális kisebbségnek tekinti a cigányságot: ehhez a fő alapelveket a politikusokat jól-rosszul felvilágosító tudományos tájékoztatás – a szociológia, a pedagógia és e kettő előtt egy lépéssel a nyelvészet – nyújtja. Az ázsiai országokban viszont gazdaságilag hátrányos helyzetben lévő csoportoknak tekintik a kereskedő normád kisebbségeket, amelyek fejlesztésre szorulnak, így itt a legalapvetőbb tudományág a közgazdaságtan. A kelet-európai országok a korábbi szocialista rezsim idején némileg e két végpont között helyezkedtek el, gazdaságfejlesztő megközelítésükben azonban számos, gyakran rasszizmusra visszavezethető ellentmondás volt.

Más megfogalmazásban: az európai uralkodókat először (mondjuk: 1780–1850 között) a nyelvészek, később (mondjuk: 1850–1950 között) az antropológusok és néprajzkutatók, ezt követően pedig a szociológusok informálták arról, hogy kik is a cigányok. (Az Egyesült Államokban a romani tanulmányok legmagasabb szintjének meghatározása még mindig vita tárgyát képezi a nyelvészek és az antropológusok között.)

Az indiai szubkontinensen azonban jelenleg a gazdaságot fejlesztő szakemberek határozzák meg az e politika által megcélzott népességet. De nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy ezek a meghatározások az indiaiak által a „törzsi tanulmányokra” vonatkozó korábbi gazdasági és politikai kritikából nőttek ki, mely kutatásterületet a gyarmati korszakban alakítottak ki a brit hódítók India különböző kasztjai, közösségei és „törzsei” társadalmi, gazdasági struktúrájának tanulmányozására.

A „törzs” Indiában (politikai koncepció)

A brit gyarmati korszakban a hódítók rengeteg hivatalnokot, misszionáriust, antropológust és adóisztviseletet egyebet ösztökéltek arra, hogy tanulmányozzák a „törzseket” (*Vidyarthi, 1985*), vagyis azokat a csoportokat, amelyek látszólag nem integrálódtak a hindu (vagy muszlim) polgári társadalomba. Az olyan különböző megnevezések, mint a „primitívek”, a „vad törzsek”, a „pásztortörzsek”, a „földművelő törzsek”, a „be nem fogadott törzsek” (*„De-notified tribes”, vagyis semmilyen nemzeti joggal nem rendelkező csoportok.*) és a „bűnöző törzsek”, arról

* Elhangzott 1995. május 31-én Leidenben a *Gypsy Lore Society*-konferencián

** A zárójelben szereplő dőlt betűs magyarázatok a fordító megjegyzései.

tanúskodnak, hogy felismertek néhányat az ezen csoportok közötti gazdasági különbségekből, ám mégis egyetlen jogi, törvényi kategóriába gyűjtötték össze a halász-vadász, a pásztorkodó és a kereskedő nomádokat, illetve a páriák (*A kaszton kívüliek, az ind társadalom legalsó rétege.*) különböző csoportjait.

A földesuraknak, hivatalnokoknak, misszionáriusoknak és beruházóknak – otthoniaknak és külföldieknek egyaránt – szükségük volt általában véve a szegényekre, különös-képp pedig a „törzsi” ahhoz, hogy általuk nagyobb hasznot nyerjenek a kapitalista tevékenység új mezőgazdasági és azon kívüli formáiból (a tea- és gyapotültetvényekből, illetve az építőiparból). Ezért kezdetét vette a különböző „törzsi” csoportok asszimilálásának folyamata akár a hinduk befolyása alatt álló kasztrendszerbe, akár pedig a kereszténység közvetett uralma alá, ami az osztályozás jelentős bizonytalanságát és zavarát eredményezte a brit kormányzat számára abból a szempontból, hogy valamely szegény ember a „törzsi” vagy a „nem-törzsi” csoportba tartozik-e. Számos törzsi származású, illetve állandó szegénységben élő emberre hatott a „napi-egyszeri-étkezés” keresztény misszionáriusok által bevezetett rendszere, ezáltal kialakult a „keresztény kultúrájú törzsek” néven ismert kategória. Kevésbé voltak szerencsések, vagy (attól függ, ki honnan nézi) szerencsésebbek voltak azok, akiket hivatalosan a „bűnöző törzsek” közé soroltak.

A függetlenség kivívása után ezek a kategóriák formálissá lettek, az addig ide sorolt embereket pedig India alkotmányának 342. és 366 §-ában hivatalosan is mintegy „rehabilitáltak” a „csatlakozott törzsek” közös megnevezés bevezetésével, amelyik elméletben e csoportok minden tagjának a népesség többi részével egyenlő jogokat biztosított. (*„Scheduled tribes”. A fogalmat az Összindiai Bandzsarakutató Csoport 1969-ben készült jelentése így határozza meg: „Csatlakozott törzseknek tekinthető minden olyan törzs, törzscsoport vagy törzsi közösség – és/vagy ezek rokonai, illetve alcsoportjai –, amelyről jelen életkörülményeinek gondos vizsgálata után bebizonyosodik, hogy önálló szokásrendszerrel és kultúrával rendelkezik, saját dialektusát beszéli, saját táborában él, s amelyik a nagyobb közösséghez viszonyítva hátrányos helyzetben van.”)*

Ily módon – noha a nyugati antropológusok és szociológusok jogosan vetették el a „törzs” fogalmát, mint a rasszista és imperialista múlt maradványát (s ma már az etnikum szélesebb körű és átfogóbb felfogása alapján dolgoznak) – Indiában a „törzs” politikai fogalom maradt, amelyet a különböző érdekeknek megfelelően különféle-képpen értelmeznek. Ezek alapján véve megegyeznek a hátrányos helyzetben lévő közösségek jobb életviszonyok közé emelésében, összhangban az indiai alkotmány előírásaival, amelyekre nagy mértékben hatott ösztönzően a mélyszéles humanizmusért és a szabadságért vívott, a Mahátmá Gandhi által vezetett küzdelem filozófiája. Ő aki azok közé a nemzeti vezetők közé tartozott, akik felismerték a legnyomasztóbb helyzetben élő társadalmi rétegek (a „Káli Pradzsa”) fejlődését elősegítő programok fontosságát. Kétségtelen: Gandhi – ahelyett, hogy lerombolta

volna a kasztrendszer – megkísérelte integrálni ezeket a csoportokat is a varnák (*A „szín” jelentésű szanszkrit szó a „kaszt” eredeti neve. Az utóbbi kifejezés portugál eredetű.*) indiai felfogáshoz illeszkedő rendszerébe azáltal, hogy a „Gíridzsán” („Az Erdőségek Gyermekei”), illetve a „Háridzsán” („Isten Gyermekei”) névvel illették őket.

Való igaz, ezt nagymértékben kifogásolta az ún. „legnyomasztóbb helyzetben élő társadalmi rétegek” számos tagja, hiszen ismerte saját szüleit, és nem kívánta, hogy „Isten Gyermekeinek” vagy „Az Erdőségek Gyermekeinek” nevezzék őt. A „fejlett nem-törzsi társadalmak” tagjaival összevetve érzékelhető gazdasági nehézségeik és hátrányaik, az attól való viszonylagos távolságuk eredményeként, illetve a saját társadalmi létük milyenségének okaira vonatkozó elmélet hiányában az osztályozással szembeni ellenállásuk mégis csupán visszafogott, halk lehetett.

Meg kell jegyezni, hogy noha a „Gíridzsán” és „Háridzsán” közötti különbségtétel folytatta a „törzsek” között kultúrájuk felszíne alapján tett megkülönböztetés hagyományát, mégis kétségtelen, hogy a korábbiakhoz hasonlóan ugyanazon nomád etnikai csoport tagjai más-más jogi helyzetben találták magukat India különböző részein. Az indiai „törzsek” osztályozásának antropológiai legitimálása általában csupán álcázta és kiszolgálta a helyi gazdasági érdekeket (lásd a „Táblázat”-ot!).

A ghor nép (lambada törzsek) Ándhra Pradesh államban

Dr. Shyamala Devi doktori disszertációja, illetve a saját ghor közösségéhez (melyet a nem-ghor népek „lambada” néven ismernek) tartozó három faluban és hat településen a falusi gazdasági fejlődés terén végzett kutatásairól már megjelent munkája alkalmas néhány olyan társadalmi és kulturális tényező tanulmányozására, melyeket Indiában ehhez a politikához tartozónak tekintenek.

A ghor vagy lambada azon törzsi csoportok egyike Ándhra Pradesh államban, melyeknek összefoglaló neve Indiában „bandzsarak”. Ezek lélekszáma megközelítőleg huszonöt-millió, és folyamatosan a kormányzat speciális intézkedéseinek alanyai 1935-ben a gyarmati tisztviselők mellett érveltek, hogy a „törzsi területeket” teljesen rekesszék ki India akkor készülő alkotmányának hatálya alól. Az indiai nagypolgári-földesúri kormányzat politikája igen nagy mértékben a britekét folytatja; 1950-ben azonban mégis „csatlakozott törzsek” címszó alatt említették a népesség egy bizonyos részét. De még az ilyen szelektív befogadás is főként a maguk a „törzsi” csoportok által vívott küzdelem, illetve a *Dr. Bhimrao Ambedkar* vezette heroikus kampány eredménye volt.

Mielőtt a ghorokat a „csatlakozott törzsek” közé sorolták volna, úgy ismerték őket, mint „bűnöző törzset” (*„Criminal tribe”). Ezt a nevet a brit hatóságok 1896-ban adták az akkoriban igen erős ghoroknak, akik erőiket egyesítve tiltakoztak a különböző diszkriminatív törvények ellen. Csúpan 1952-ben szerezhették vissza a társadalmon belüli*

TÁBLÁZAT

A BANDZSARÁK/LAMBADÁK MEGNEVEZÉSE A KÜLÖNBÖZŐ INDIAI ÁLLAMOKBAN

Állam	Megnevezés	Besorolás
Ándra Pradesh	lámán, lambadi, szugáli, mathúra, lábán, szúnar, dhalta, dzsingadíja, naví, dhádi-bhat, lambadollu, bandzsara, ghor	csatlakozott törzsek
Asszam	bandzsara, ghor	csatlakozott kasztok
Bihar	bandzsara, bridzsári, ghor	csatlakozott törzsek
Csandigárh	mathúra, lábhana, bádi, badzsigár, lóghaná, ghor	csatlakozott kasztok
Dadár Nágár Haveli	bandzsara, ghor	hátrányos helyzetű osztályok
Delhi	bandzsara, sirkiband, lambána, brindzsári, ghor	csatlakozott kasztok
Dzsammu és Káshmir	bádzsore, bázigár, bádi, mathúra, lambána, ghor	csatlakozott törzsek, hátrányos helyzetű osztályok
Goa	lámán, lambadi, ghor	nomád törzsek
Gudzsarát	lában, mathúra, csarán, marú, bagóra, kanghaszija, róhidász, bhámania, bhairáv, ladenia, gamelia, gávaria, bandzsara, ghor	hátrányos helyzetű osztályok be nem fogadott törzsek, nomád törzsek, csatlakozott törzsek, hátrányos helyzetű osztályok
Harjána	gorbandzsara, bádi, badzsigár, gávaria, nát, ghor	csatlakozott törzsek, hátrányos helyzetű osztályok
Hismacsál Pradesh	more, dhánkút, bádi, badzsigár, szirkiband, bandzsara, ghor	csatlakozott törzsek
Karnátaká	lambána, lámáni, lambada, lambadi, bandzsara, gaur	csatlakozott kasztok
Keralá	lambadi, szugáli	be nem fogadott törzsek
Mádhja Pradesh	gámilíja, ladenia, bámania, szirkiband, óbaria, bridzsvászi, dhánkúta, ádhimathúra, kancs, bandzsara, ghor	be nem fogadott törzsek
Maháráshtra	mathúra, lábhana, szúnar, naví, dhaliá, dhádi, dzsingadíja, bandzsara, ghor	hátrányos helyzetű osztályok
Nyugat-Bengál	bandzsara, bandzsári, turi (khária)	csatlakozott törzsek
Orissza	bandzsári, lábán, bándzsará, ghor	csatlakozott kasztok, hátrányos helyzetű osztályok
Pandzsáb	szirkiband, bazigár, bádi, lóghaná, mathúra, nát, bandzsara, ghor	be nem fogadott törzsek
Pondicherry	lambada, rádzsput, szikhlighár	hátrányos helyzetű osztályok
Rádzsaszhán	dígorá, márdó, mathúra, badzsigár, nát, bamánia, gávaria, bhát, bandzsara, ghor	be nem fogadott törzsek, nomád kasztok, hátrányos helyzetű osztályok
Tamilnádu	szugáli	be nem fogadott törzsek
Trípurá	bandzsara, ghor	hátrányos helyzetű osztályok
Uttar Pradesh	lábhana, gávaria, gavál, szirkiband, mathúra, kancsi, bridzsvászi, ladenia, gámaliá, dszáriá, dhádi, bandzsara, ghor	hátrányos helyzetű osztályok

törvényes helyüket, amikor is hatálytalanították a „Criminal Tribes Act” („Törvény a bűnöző törzsekről”) rendelkezéseit – s akkor is csupán papíron. De még ekkor is csak a „partmenti” (az India nyugati partvidékén élő), az „ándhra” és a „rájalaszíma”, ghor csoportokat sorolták a „csatlakozott törzsek” közé, míg a „telangána lambadák” egészen 1976-ig csupán sóvárogtak erre, mint „be nem fogadott törzs”. Ez viszont a különböző államok társadalmi, gazdasági és politikai struktúráinak regionális változásairól tanúskodik.

E közösség tagjaival a gyakorlatban – természetesen – minden államban továbbra is úgy viselkedtek, mint „bűnöző törzshöz” tartozókkal, így ők minden szinten szembeállították magukat a diszkriminációval. A „nem-törzsi”, magasabb kasztok gyermekeinek számos olyan legendát meséltek, amelyik igazolta a „lambada” (ghor) gyermekek távol tartását a társadalmi eseményektől, illetve egyenlőként való elfogadásuk megtagadását.

A többségi indiai társadalom tehát – hol pozitív, hol negatív értelemben – gazdasági és szociális kategóriaként határozta meg a „lambadákat”. A valóságban, persze, a ghorok – a többi bandzsarához hasonlóan – önálló nyelvel

és kultúrával rendelkező, egyedülálló etnikai csoport, amelyik különböző gazdasági tevékenységeket folytatva áramlott szét India számos államában. Itt lenne az ideje, hogy megemlékezzünk néhány etnográfiai részletről, illetve a részben kereskedő nomád, és ugyancsak nyilvánvalóan indiai gyökerekkel bíró Európában élő romani néppel való kulturális hasonlóságról.

A ghorok éppúgy hatalmas gazdasági átalakuláson mentek keresztül, mint az európai cigánység. Eredetileg nomád kereskedők, gabonaárusok és marhatenyésztők voltak. Jelenlegi fő foglalkozásaik az állatkereskedelem, a kézművesség, a téglagyártás, a kőfejtés, az építőipar (gátak, utak és vasutak építésénél éppúgy, mint házakénál), de sok köztük a riksakuli és a hordár, illetve mindenféle napszámos és mezőgazdasági cseléd is. A néhány paraszttá lett „lambada” kilencvenöt százaléka mindössze 0,1–2,5 acre (kb. 405–10 130 négyzetméter.) földterülettel rendelkezik. Az a rendkívül kevés közülük, aki részt vehetett a falusi fejlesztési programokban, illetve aki szélesebb körű, kölcsönös kapcsolatokat tart fenn a „nem-törzsiekkel”, értelmiségi lett.

Általánosságban véve elmondhatjuk, hogy a ghor társadalomnak a paraszti társadalomba való beépülése a

leggyakrabban a ghorok proletarializálódását eredményezte. A ghorok közötti társadalmi és gazdasági különbségek létrejöttének folyamata a termelés közösségi jellegének, egyben a közösségtudatnak az összeroppanásához vezetett. A régi közösség sok tagja az új társadalomban munkás lett, míg kevesek jól jártak, és tulajdonra tettek szert. Jóllehet, egy kívülálló szemében minden „lambada” egyforma, a valóságban nagy osztály- és kasztbeli különbségek vannak köztük (*Shyamala Devi 1984*). Ily módon, miközben a ghorok mind a „nem-törzsiék” általános elnyomásának áldozatai, létezik egyfajta kizsákmányolás magán a közösségen belül is. Ez viszont esetenként belső összeütközésekhez és ellentmondásokhoz vezet a közösségben, amelyet a különböző kormányzati és civil (*A magyar szóhasználatban ezfelel meg az angol szövegben szereplő „non-governmental”, azaz „nem-kormányzati” kifejezésnek.*) szervezetek ún. progresszív tevékenységei nemegyszer csak tovább szélesítenek.

Ezek a falusi fejlesztésre és integrálásra irányuló progresszív lépések hatásosan törekszenek a „törzsietlenített” ghorok paraszttá tételére, s gyakran proletarializálódásukat eredményezik. A gazdasági konfliktusok sora azonban elvezethet ahhoz is, hogy sok ghor megszűnik paraszt, illetve proletár lenni (*Az angol szöveg itt a „de-peasantisation” és „de-proletarianisation” kifejezéseket használja.*)

A földbirtoklás időtartamának bizonytalansága, a helybéli „nem-törzsiék” ellenséges fellépése és az eladósodottság együttesen elvezethet a félig-letelepedettség és a vándorlás összezavarásához, ami újból a megélhetés nomád útjainak keresését eredményezheti. Az, hogy a földbirtokosok a zálogrendszer révén elidegeníthetik a paraszti birtokokat, hatással van mindazokra, akik csekély nagyságú termőföldet birtokolnak. Azok közül a ghorok közül, akiknek tulajdonát elárverezték, sokan dolgoznak vendégmunkásként az olajtermelő arab országokban. Azon ghorok között, akiknek sikerült némi tőkével kitörniük a paraszti életből, az egyik érdekes fejlemény a vasútnál „bandamunkásként” történő elhelyezkedés (*Shyamala Devi, 1990*). Hogy ezt a munkát megszerezhessék, ahhoz elő kell teremteniük egy magas „belépési határt”, ami annyit jelent, hogy nagy összegeket fizetnek azoknak a munkástoborzó ügynököknek vagy hivatalnokoknak, akik ezeket a munkalehetőségeket biztosítják. Más ghor parasztok viszont, akik elveszítették földjüket és egyébjelzalog felvételét lehetővé tevő tulajdonaikat, és nem lettek vasúti munkások, mezőgazdasági cselédekként kötelezik el magukat.

A kormányzati és civil szervezeteknek a falusi szegényekre, különösen pedig a „törzsiékre” vonatkozó politikáját kettős stratégia jellemzi:

Egyrésztől mind fontosabbakká teszik a hagyományos vezetőket azért, hogy – tudatosan elszakítva az ősi tradíciókra visszanyúló helyi, politikai, társadalmi és gazdasági struktúrákhoz fűződő kapcsolataikat – helyet biztosítsanak a számukra a nemzeti méretű hivatalnoki hierarchiában, ezáltal helyi zsarnokcskákká téve őket. Másrésztől viszont ami a csoporton belüli társadalmi kapcsolatokat illeti, megszüntetik az egyenlőségen alapuló közösségi struktúrákat.

A tradicionális társadalmi szerkezet összeomlásával viszont a falusi szegények és a „törzsiék” bérrabszolgákká vagy bizonytalan helyzetű paraszttá lesznek egy félfeudális-félkapitalista termelési módban, és utána már nem részesülhetnek a közösen előállított többlettermékből. Függőségbe kerülnek a külső piactól, amelyet ugyancsak külső hatások erőszakoltak rájuk a fejlődés nevében.

A hivatalnokok tehát gazdag hagyományaik, etnikumuk, értékes szokásaik és egyenlőségen alapuló életformájuk megértése helyett a helyi földbirtokosok, kapitalisták és vallási misszionáriusok (akik egy többszörös kizsákmányoláson alapuló felfogás alapján esetenként ugyanazok a személyek) segítségével anyagi érdekeik szolgálatában létrehoztak egyfajta kizsákmányolási rendszert.

Úgy tűnik, csupán néhány távoli helyen élő ghor őrzi tovább a kaszt tradicionális kultúráját, míg a legtöbben a „nem-lambada” hindu társadalommal fenntartott kölcsönös gazdasági kapcsolataik, illetve az abban való politikai részvételük következtében a „modernség áldozatainak” tekinthetők. A mai ghorok között tehát „túlteng” a kulturális és gazdasági változatosság: megtalálható náluk a primitív gazdálkodáson és csaknem-egyenlőségen alapuló társadalmi szerkezet éppúgy, mint a kasztok megosztotta csoportok közé beépült, gazdasági rétegződéssel, letelepült mezőgazdasággal és technikailag korszerű tevékenységgel, illetve magas szinten érvényesülő proletarializálódással együttjáró álközösségi kultúra. Mégis: a konfliktusok és a megosztottság ellenére tudatában vannak etnikai közösségüknek, illetve közös kulturális értékeiknek, s mindezt felhasználják egy új bandzsara identitás kialakításához, mely megőrizné a nem kizsákmányoló, az egyenlőségen alapuló értékeket.

Európai összevetések

Segítségünkre lehet-e az indiai politika gazdasági kritikája abban, hogy rábukkanjunk a társadalmi és fejlesztéspolitika ki nem mondott gazdasági előfeltételeire és velejáráira Európában is? Meg kell kísérelnünk így tenni, mielőtt egyáltalán hozzákezdénénk a két helyzet azonos eszközökkel történő összehasonlításához. Reméljük, kifejlesztik majd az erre irányuló tudományos módszereket is.

A politika azonban túlzottan gyakran előrébb tart a tudományosságnál. Az, hogy a rendkívül szétszórt és üldözött romani nép – politikai szervezetei által – keresi önnön identitását, azt eredményezte, hogy amióta *Ram Bhanawat Singh*, a „Bánjára Seva Sangh” (*A bandzsara csoportok egész Indiára kiterjedő szervezete.*) vezetője az 1979-ben Genfben megtartott II. Világkongresszuson kijelentette: „Amaro rat si tumaro rat” (A mi vérünk a ti véretek is), és amióta *Shaip Jusuf* ugyanezeket a szavakat használta az indiai miniszterelnökkel, *Mohanji Desai*-jal való találkozásakor, azóta az európai cigányság elkezdte kutatni: vajon kulturális örökségük milyen mértékig közös az Indiában élő bandzsarákéval?

A cigány csoportokkal, köztük az indiai bandsarákkal szemben tanúsított viselkedés igen változatos, s nem csupán a világ különböző vidékein, de attól függően is, hogy az egyes államokban milyen rezsim van hatalmon. A társadalmi gondoknak azonban kétségtelenül vannak olyan közös elemei, melyekkel a cigányok minden országban szembetalálják magukat. A cigányok az üldöztetés és társadalmi megkülönböztetés áldozatai, ami napról-napra nyomom követi őket, a segítségüket célzó törekvések ellenére. Napról-napra egyre általánosabb és egyre nagyobb mérvű a kifejezetten ellenük irányuló erőszak veszélye is. A cigányokat gyakran idegenként kezelik, és erőszakkal kirekesztik a befogadó közösségek falvainak, kis- és nagyvárosainak szélesebb világából mint érinthetetleneket, figyelemre és gondoskodásra méltatlanokat, anélkül azonban, hogy lehetővé tennék a számukra a fejlesztési programokban való valódi részvételt.

Ezt a peremre szorulást, tulajdonaik (vagyonuk és tőkéjük), de esetenként még biztonságos otthonuk vagy az őket jogszerűen megillető nemzetiség elvesztését is gyakran csendes beleegyezéssel, kommentár nélkül fogadják el cigányok és nem-cigányok egyaránt. A cigány szervezeteknek azokért a dolgokért kell kampányt folytatniuk, amelyeket más kisebbségek alapvetőnek tekintenek: a valódi elismertetésért; azon jog megerősítéséért, hogy földet kapjanak az állandó és ideiglenes letelepedésre; a teljes jogú állampolgárságért, ami lehetővé tenné, hogy anélkül kapcsolódjanak be a döntésekbe, hogy akár egyének, akár az államok bármiféle társadalmi, gazdasági vagy politikai nyomást gyakorolnának rájuk.

A cigány szervezetek számos közös követelése igényli azon országok figyelmét, melyekben cigány népesség található. Ezeknek a követeléseknek a megértése csak egy szélesebb körű, nemzetek feletti nézőpontból valósítható meg, aminek együtt kell járnia azzal a képességgel, hogy magukkal a cigány szervezetekkel folytassanak jelentőségteljes konzultációt. Ezek a konzultációk idővel emelhetik a cigányság önbizalmát, ami viszont később nagyobb gazdasági és szociális biztonságot, illetve azt a képességet eredményezheti, hogy a cigányok önmagukról döntve, önmagukat becsülve élhetnek világszerte. Ez véget vethet annak a politikacsínálói magatartásnak, amelyik a cigány etnikummal, mint patológiusan vétkes valamivel foglalkozik

(mint az olasz kormány által az EBEÉ 1994 szeptemberében Varsóban megrendezett a cigányokkal foglalkozó találkozóján benyújtott anyag (vö. *Acton, 1995*), mely arra a jellemzésre emlékeztet, amit a régi brit rádzsák az indiai cigányokról mint „bűnöző törzsekről” adtak). Az ilyen álszociális munkaügyi megközelítések csak akkor válhatnak fel, ha létrejön a munkaszükséglet információra építő gazdasági megértése, ha megvalósul az egyenlő béreket és egyenlő esélyeket biztosító gazdaság éppúgy, mint az, hogy a cigányok és egyéb közösségek egyenlőként vehessenek részt az állam ügyeinek megtervezésében, kihasználásában, s a vállalkozás joga egyformán illessen meg mindenkit.

Ugyanakkor az ilyen gazdasági intézkedések soha nem pusztán magára a gazdaságra vonatkoznak. A cigányok/romák vagy bármely más kisebbség ellen irányuló „etnikai” vagy „faji” diszkriminációt tiltó nemzeti törvények nélkül a gazdasági jogosítványok pusztá szavak maradnak. Ez a fajta diszkrimináció tartalmazza a „cigány” szónak a cigányságot sértő, becsmérlő alkalmazását is. Ezután ehelyett az olyan saját magukra alkalmazott népneveket kell előnyben részesíteni, mint a rom, a sinti, a romanichal, a kaalo stb. A cigányság szokásainak, tradícióinak, törvényeinek, kulturális és – gyakran a kizsákmányolástól védő biztosítékokat is magukba foglaló – gazdasági normáinak tiszteletben tartása előfeltétele egy olyan fejlesztési stratégia létrehozásának, amely nem károsít semmilyen más egyént, közösséget vagy nemzetet sem. Ezek a stratégiák nem függhetnek a kapitalista tulajdonviszonyoknak és a munkakerő kizsákmányolásának bevezetésétől, hanem az erőforrások olyan kiaknázásán kell alapulniuk, amelyek tiszteletben tartják minden emberi lény egyenlő jogait. Ezek a stratégiák jellemző módon magukkal hozzák a társadalmilag tudatos csoportok széles körének tevékenységét, beleértve ebbe a kormányzati és civil szervezeteket, a politikusokat és politikacsínálókat, a szociális munkásokat, a feminista csoportokat, a radikális és egyenlőségpárti egyéneket és csoportokat az egész társadalomban, akik a cigány szervezetekkel szövetségben azért tevékenykednek, hogy minden szempontból egyenlő jogokat biztosítsanak a cigányságnak a méltóságteljes, önmagáról döntő fennmaradásra.

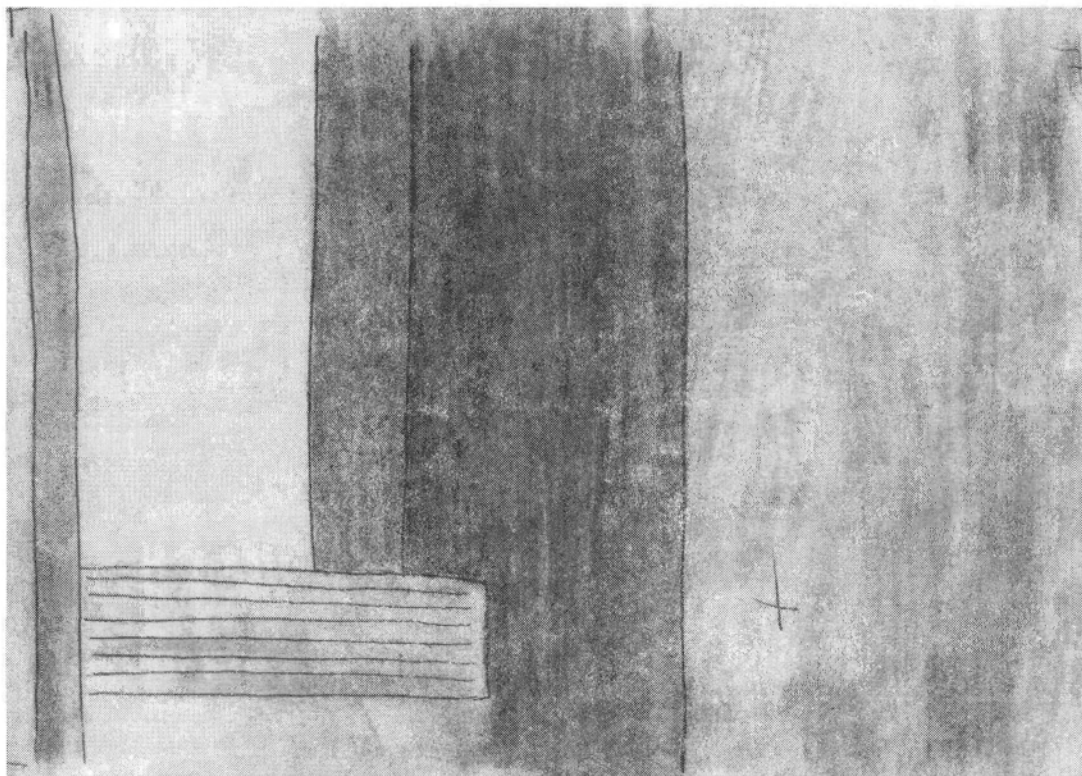
Fordította: T. Zselensky Péter

Irodalom

ACTON, T. 1985: „The social Construction of the Ethnic Identity of Commercial-Nomadic Groups”. In GRUMET, J. (ed.) *Papers from the Fourth and Fifth Annual Meetings of the Gypsy Lore Society, North American Chapter*. Gypsy Lore Society, New York; 1995: „Seminario sui Rom della CSC E”. LACIO DROM (A Centro Studi Zingari lapja), Róma. Vol. 31. (1). 20–23. SHYAMALA DEVI, B. R. 1984: „Caste and Class Differences among Lambada Tribe”. SOCIAL SCIENTIST. Trivendram, 134.; 1989: *Tribal Integration in a Developing Economy*. Doktori disszertáció, Jawaharlal Nehru University, New Delhi; 1990: „Integration of Lambadas as Gangmen in the Railways in Andhra Pradesh”. SOCIAL SCIENTIST. Trivendram, 211–212. FRASER, A. 1992: *The Gypsies*. Blackwell, Oxford. KENRICK, D. 1995: *Gypsies: From India to the Mediterranean*. Interface – CRPD, Toulouse. RAO, A. 1987: *The Other Nomads: Peripatetic Minorities in Cross-Cultural Perspective*. Böhlau, Köln. VIDYARTHI, L. P. 1985: *The Tribal Culture of India*. New Delhi.

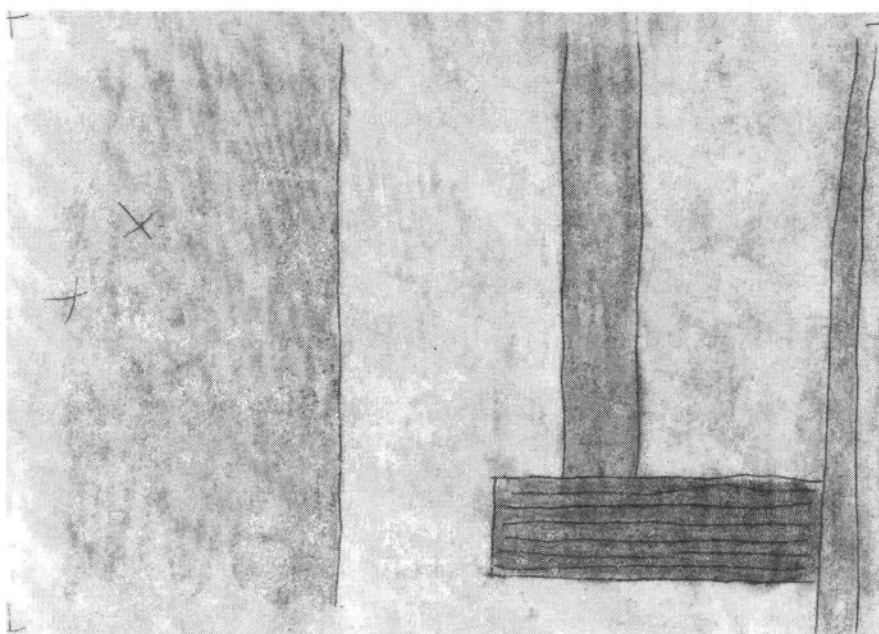

Erdei részlet I–VII.

A következő rajzok 1992-ben a Katowice melletti erdőségben készültek. Ezek az erdők a mai napig rejtik a II. világháború nyomait – óriási betonbunkereket, lövészárkokat –, de egyszerű fákat is. A művek itt vannak, az emlékek ott.

Bodó Sándor

Mózes Attila

Monológ a füstön

Minden azzal kezdődött, hogy felvettem azt az új sötét-kék öltönyt, amelyiket azóta se viseltem, s nem is fogok többé e rohadt életben. Jóég tudja, de akkor úgy éreztem, belülről is ünneplőbe öltözöm, fehér lett a lelkem, mint a frissen keményített ing, s mintha a bőröm is egy kicsit világosodott volna. Élvezettel nézegettem tisztára kefélt és piszkált körmömet, a kalapom után nyúltam, de aztán rájöttem, hogy nem megy ehhez e dufla ruhához, hát csak úgy hajadonfőtt indultam el az állomásra, gyalog, pedig erősen vágytam fogni egy taxit, mert én már ilyen vagyok: mindent egyszerre akarok, hogy egész örömet érezzek, ne hibázzék semmi, mert ha egy hajam szála másfele áll, akkor már hiába az a dufla köntös, úgy érzem, egy rakás szar vagyok, lila masnival átcsozokra, szagos vízzel bőven hintve, ami ugyebár a legocsmányabb a világon. A magunkfajta, ha másnak akar látszani, mint ami, hát jól ügyeljen a cipőfűzője zsinórjára is, mert ha valami hibádzik, menten ott kunkorodik a vicogás a lányok szemrehúzott keszkenője alatt, a szívedben vajakál ez a kuncogás, mert sehol a világon nem tudnak úgy csipkelődni a rányik, mint mifelénk. Akkor már inkább maradj meg putriküszöbről szakajtott csórónak a likas seggű gatyádban. Olyan-nak, amilyennek te is megismertél, azzal a két olajos kezemmel, amellyel rendes embert meg se mertem volna érinteni, de téged már akkor is jól meglapongattalak. Ezt a hadovát is csak neked mondom el, mert te olyan csaj vagy, aki megérti, mit jelentett nekem az az idegen szó, amelyiket mégis megértettem, s az volt épp a baj, hogy megértettem, pedig csak jóval utána kérdeztem meg egy pasastól, csak azért, hátha tévedtem, hátha valami mást jelent, mint amit rögtön kitaláltam. De az volt, pontosan az, csak angolul mondták, ezt később tudtam meg, mondom.

Meg fogod érteni, meg kell hogy értsed. Tán nem is a köntössel rontottam el, de ott kezdődött. Azt akartam, lássák, honnan szállok ki azzal a kék ruhával, amelyiket szerettem volna a karomon vinni odáig. Abból a vagonból akartam integetni leszállás előtt, amelyiken ott van az egyes, egy olyan nagy egyenes vonás, vasból. Addig sosem utaztam első osztályon, de azzal a ruhával nem lehetett máshol az akkori fejem szerint. Igaz, már akkor éreztem, hogy az a drága jegy nem nekem, csak a ruhámnak dukál, de azt hittem, a ruha is én vagyok, ha az enyim. Akkor én nem akartam hinni azt a közmondást, s ez olyan fonák egy dolog volt, mintha a lajbit a kabátra húztam volna fel. Azért nem lett semmi abból az integetésből, sem a büszke bevonulásból a járdaszegélyig süppedt ablakú putriba, csak bésuvadtam, leráncigáltam magamról azt a cifra cafrangot, s olyan jól éreztem magam a bátyám szűk köntösében, rojtos könyökű kabátjában, mintha szegesdrótból gabalyodtam volna ki, nem is dicsekedtem egy szikrát se, csak nyeltem a száraz málét, ittam melléje a rozspálinkát, amíg be nem rúgtam istenesen, de még akkor sem mondtam el a dádéknak, ami velem történt, mert a szégyen erősebb volt az italnál.

Közben apám végigmotogatta a ruhámat, rólam meg is fedkeztek, mert szép volt a ruha, csak az volt a baj, hogy nem jöhetett egyedül, bele is kellett bújjon valaki, az istenit a rongyának! De hát ilyenek vagyunk mi. Akkor ott részegen kezdett nyiladozni a csipám az életemre. Hogy mennyi hazudság

van az életünkben, ha elfelejtjük a putrink szagát! Innen is látszik, be voltam rúgva bestelenül, mert akkor fel tudtam volna mondani az egész életemet, nem úgy, ahogy eddig, csak tessék-lássék, mi hogy történt, hanem azt is: mi miért történt. Csak azért, mert megértettem egy szót olyan nyelven, amelyiket addig nem ismertem, nem hallottam, s ha valaki azt mondja, tudok azon a nyelven egyetlen szót, hát szemberöhögöm. Devla érti, de olyan ez az élet, hogy egyszerre veszed észre az egészset, pedig addig nem volt gond, de egyszeriben csak megszakad valami, aztán surrogva pattan vissza az egész, tekereg, bogzódik, nagy görcs lesz belőle, mint amikor az apám kötélverő pályáján meghibásodott a sodrás, s elszakadt, összebogzódott az egész. Van, aki félrerúgja az ilyen halom kendert, ami semmire se jó már, mert csak az öregisten a kibogozhatója, de van, aki megpróbálja szétszedni, s aztán sosem hagyja abba, mert a nagy bogban kisebb görcsöket tapogat ki, bogozgatja, bogozgatja – kisül, hogy hibás volt az egész istenség. Vannak ilyen marhák, akik ezt csinálják, ahelyett, hogy örvidenének, nem verte ki a szemük világát a kötél. Én is ilyen vagyok.

Akkor részegen tisztán emlékeztem olyan dolgokra is, amiket elfelejtettem rég, mert igencsak gyermek voltam, apró purdú, s olyan jól tudtam óbégatni azzal a zabolás számmal a felnöttek háta mögül s vélek együtt, amikor jött két ember és mondták: le fogják bontani a földig-ablak putrikat, s aztán kapunk szép házat, amelyikben száz család lakik hegyin hátán. Akkor óbégattam, mert nem értettem a jelentésit az egészsnek, később megértettem, s hadakoztam apámmal, hogy azoknak igazok van. Persze akkor voltam egy címeres ökor, mert vannak dolgok, amiket ha megérel, már azzal is bűnözöl, mert nem szabad megérteni, mert egyből csak azt látod, ami jó benne, s az élet kicsi jókból, nagy rosszakból áll, ahogy anyám mondja, csak a kicsi jók hangosabbak. Ezt akkor értettem meg, amikor embereket raktak ilyen blokkházakba, aztán voltak, akik sírtak miattunk, hogy poloskával töltjük meg őket, ami igaz is volt. A poloska, ugye, nem tesz különbséget putri és emeletes ház között, ő már ilyen. Szertem mászkál. Ezt pedig azok nem értik meg. Ők csak emberekben meg életszínvonalban tudnak gondolkodni, nem látnak el a poloskáig, ami akkor is van, amikor nem látják, és csíp istentelenül, amit viszont észrevesznek menten, s akkor minket szidnak, hogy hoztuk, s elfelejtik, hogy nem ett a fene minket a cifraságért, hogy nem mindenki akarja elfelejteni a putrija szagát. Hiába az ész sjóakarát, ha a megszokás nem takarodik ki belőlünk, ül rajtunk, bennünk. Mint ahogy hiába volt apám dühöngése egy időben, amikor, ha valami nem tetszett neki, ránk ripakodott: az anyátok tetves istenit, úgy viselkedtek, mint valami cigányok!

Ezen csak röhögünk, de az a másik eset már akkor is utálattal töltött el, mert már nem voltam zabolás purdú. Amikor a Gábor Rupi Rántás házasodott, akkor ott volt a bátyja tiszta feketében, fehér ingben, még alsója is volt, amin csudálkoztunk ugyancsak. Eleinte olyan volt, mint egy barnabőrű fehér ember akármelyik nagyvárosból, elmondta, hogy csak az öccse kedvéért jött ide, de nagyon büdös van itt, meg hogy ő a fülharmónikában van városon, és van neki egy olyan bazsavája, amelyik tízezer pénzt ér. De az italt, az szeretete, hát

berűgött, mint tíz dáde a putriból, nótákat gajdolt, cincogtatott is a többiekkel, nyálás csókot cuppantott oda mindenkinek, csókolom a szívedet, mondta, még selypített is hozzá, szóval tisztára lebarant egyszerre az a hófehér lelke az italtól, s azzal dicsekedett, hogy hiába van ő városon a blokkban, hiába, hogy ő úri muzsikus, de benne nincs más, csak tiszta cigány vér, még a szíve is füstös. Már nekem is volt a fejemben épp elég ahhoz, hogy próbára tegyem, hát a szeme közé vigyorogtam, s azt mondtam neki, amiért minden cigány öl, ha meghallja: kász morro kárr!

Röhögtem, vártam, hogy felkap valamit, s azzal kezdődik is a balhé. Istenesen eldöngettem volna. Hát ez a muzsikus csak pisolygott velem szembe, bólogatott, még a könnye is kicsordult: – Szép ez a mi nyelvünk, abiza, szép, mondjanak akármit, testvér!

Othagytam, mert tudtam, ha kijózanodik, meg se ismer.

Ez a dolog akkor kezdett el igazán fájni, amikor megértettem ott a vonatban azt az idegen szót. Mert én jobban érzek angolul, mint ő a saját nyelvünkön.

De ez csak később történt, sokkal azután, hogy annyi minden dolog megesett velünk, amiket el is felejtettem mindjárt, mert nem olyan fontos, mint ez. Pedig azt hittem, nincs felejthetlenebb, mint amikor azon a télen két disznót is öltünk, és olyan jólesett a fülünknek az a sivítás, mert tudtuk, lesz télire, de az egész évre is. Olyan büszke voltam, hogy én tarhattam a vérestálat, hogy olyan akkor se, amikor először ültem egyedül a volán mögé. Piros volt a hó a disznók körül, ránk röhögtek visításra tátott szájukkal, ajvél! mintha még egyszer bele akarnának harapni a diszó életükbe, aztán fellobbant az egyik hátán a szalma, s már jól égett, amikor csak felült az ártány, tántorogva nekiiramodott, lobo-gott a háta, mi meg kacagva a nyomában, de a pajta felé tántorgott, hát apám főbe csapta a fejsze élivel, ott össze is esett. Ó, gyönyörűen nyílt szét a hasán a rózsaszínű hús, kibugyant a bele, apám serényen dolgozott a bontókéssel, kicsi idő múlva már darabokban volt, az emberek szeme villogott, a foguk vicsorgott, nyelték az erős gabonapálínkat, mi meg rágtuk a megperzselt-szózott fülit, farkát, még a kutyák is máléra vágytak a végén a sok hús után. Aztán hurkát töltöttünk, felaggattuk a füstre valót, és az olyan boldogság, amikor tudod, hogy holnap is lesz, hogy azt hittük, sose felejtjük azt a karácsonyt, mindig ezüstöt fog havazni még ronda emlékeinkre is, ha rá gondolunk, de nemsokára rosszul lett a néném, lerókázta a véres havat és sápadt volt, lázasan csillogott a szeme. Igyekezett be a házba, azt mondta, nincs baja semmi, de a szomszédasszonyok elébb rá-, majd összenéztek, még emlékszem a Fél szemű Mária fogatlan mosolyára, elcseppentette a nyálát is az élvezettől a vén dög, pedig neki négy bitangja is volt. Apámnak csak csúful elnyílt a szája, hördült egyet, aztán kirontotta a kést az izamos-véres dec-kából, ugrott egy nagyot a ház felé, de akkor már tíz fehérszemű csimpaszkodott rajta, fűjtatott, üvöltöztött: – Most a beledet ontom ki, büdös kurvája a palléroknak, hogy a Devla szakasztotta volna meg azt a rohadt szívedet, amikor először vetted a hátad a palánknak, hogy felemeljék a szoknyád elejét... Vagy hol a rossznyavalyában fetrengtél, a pocsolnyában, he, a pocsolnyában?! Ott nyitottad a lábad a pallérokra, egy egész sátoraljára, he?!... – És kiabált egyfolytában, mintha megveszett volna, aztán elcsuklott a hangja, mint a pajta előtt leütött disznóé.

Nem értettem, miért csinál ekkora hapejrért belőle, 'sze majd minden családban akad egy-két bitang, nem úgy ez

nálunk. Arra gondoltam, csak illendőségből teszi. Belopóztam a házba, ott sírdogált a néném, aki mindig olyan vidám volt, mintha szárnya nőne a kacagásának. Lekuporodtam a lóca mellé, és simogattam azt a fekete haját, magához húzott, éreztem a kemény mellét az ing alatt, szokszor láttam én csórén a nénémet, de nem tudtam, hogy ilyen kemények a mellei, azóta se éreztem egy romnyinál se olyan kemény, ruhát kibökő melleket, megsimogattam, nem is tudtam, mit csinállok, aztán azt az összeázott arcát is simogattam, forró volt a teste, már nem is az én édes nővérem volt, ilyennek én sose ismertem... de akkor felrihegett, kivillant a szeme onnan a könyöke hajlatából, ahová rejtette, bántó torokhangon rihegett, majd borzongató mélyen burukkolta: – Azér' jó volt a pallér, olyan jó. Hogy mit tud az!...

– A sánta, az a veres üstökű? – kérdeztem rémülten, mintha hirtelen nyeltem volna le valamit.

– Az – rihegte –, az hát!

Összevissza karmoltam az arcát, megharapta a kezemet, már a ház közepiben henteregtünk, teljesen levadultam, csörgött a vérünk, amikor anyám rám vágott a nyújtófával, így még sosem ütött meg, ordítottam a fájdalomtól, s nem értettem, miért abajgatja annyi gyöngédséggel azt a ringyó nővére-met, aki, amint a vénasszonyok sutyorogták, még egy keszkenőt se kapott attól a városi pallértól, amelyik sánta volt, vörös és nem is a mi fajtánk. Apámat aznap éjjel féleszméletlenül cipelték haza valami megértő emberek a kocsmából, ahol a büdös cigányokat szidta egy csoport, ugyancsak részeg cigány előtt.

Eltelnek a legszebb disznótorok is, elvész az az áldott perzsszag, üres, fekete horgok himbálóznak a kihült padláson a kürtőlük mellett, a szalonna kemény, inyre tapadó bőre emlékezik szánkban az elomló zsíros étel ízére, bebőrödzik a babfőzelék teteje a pléhtányérban, kormozzák lelkünket az évek, se-füle-se-farka történetek jutnak eszünkbe egyetlen emléket bőffenő szótól. Úgy figyelsz rám, mintha valami életbevágóan fontosat mesélnék, pedig hát nem olyan fontos, amit itt mondok, csak az életem. A más élete senkinek se életbevágóan fontos, de szép az, ha meghallgatják az embert, ha olyan sötét, figyelő csend ül a szemedben, amelyben halkán csobban, gyűrűt vet minden szó. Ezzel inkább magadba fogadsz, mint este, amikor a mozdulatomhoz igazodva szeretsz magadévá. Mesélnék én szebbet is, mert hát magad is ezt a mesét éled, nem érdekelne túlságosan, ha nem tőlem hallanád, akire este ráfonódsz. Ha megunsz engem, megunod a meséimet is. Akkor mehetsz a pokolba, s én is mehetek a pokolba. Mind a ketten, hisz tudod, nincs rosszabb annál, ha te nem vagy, mert neked elmondom azt, amit másnak meg se próbálnék elmagyarázni. Annak az egyből megértett idegen szónak a titkát, amit most biztos megértesz, mert figyelsz rám, mert szeretsz. Enélkül úgysem értenéd, mert ezt csak úgy lehet érteni, ahogy én megértettem azt a szót anélkül, hogy ismertem volna a nyelvet. Abból a szóból támad fel minden emlékem, úgy érzem, ezer éve ismerem, minden benne van, s minden nyelven megérteném éppolyanjól, mert minden nyelven ugyanúgy mondják ki, még ha a levegőnek, a rekettyének, a kökénybokornak mondják is, ha csak úgy magukban motyogják is az emberek, valami furcsa ízzel keveredik már a szájban, ilyen íz csak erre az egy szóra tapad a világ minden nyelvén. Ma már hiszem: erre a szóra tópedt össze, hajlott koravénné az én bátyám, édes bátyám, aki a putrikban is különb, mint én a kocsikabinban, törekeny lelkű kis ember, rossz helyre született a röhögő, ujjal mutogató romák közé,

amikor még nem vett észre. Ez a mese azt példázta, hogy milyen jó, ha az ember nyelveket tud. Volt abban egy kiskatona, akire rábíztak egyszer két cigány foglyot, hogy vigye őket valahova a börtönbe. Vonaton utaztak, kint álltak a nyitott ajtó mellett, emberek csak a fülkékben voltak. Egyszer az egyik cigány azt mondja a kiskatonának, hogy vegye egy kicsidég le róluk a bilincset, merthogy össze voltak láncolva és feldörzsölte a csuklójukat. Ez a kiskatona emberséges ember volt, hát megtette. Ám egyszer csak hallja, hogy a két cigány beszélget cigányul, hogy majd, ha egy hídhöz érnek, ahol erősen dübörög a vonat, ottan kilöki a katonát, aztán meglépnek. De ez a katona tudott valamit a nyelvükön, hát rájuk fogta a bajonétás fegyvert, újból megkötözte őket, s ezzel megmenekedett. Lám, mondta a szemüveges tanár, aki olyan volt, mint egy bőregér, lám, milyen jó az, ha nyelveket tudunk, fiúk, s aztán rá, hogy harasó.

Ez a mese nem tetszett a sofőröknek, aki azt mondta, kilóg a lóláb, merthogy az orosz nyelv mellé nem kell cigánykörítés, ahol a két purdé rossz, s csak azért kell a nyelvünkön tudni, hogy jobban őrizkedhessenek tőlünk, s ha nem volnánk mindég gonoszok, akkor a nyelvünkre se volna szüksége senkinek, a szerint a példa szerint. Megbántam erősen, hogy elmondtam neki, mert aznap nem engedett a volánhoz, még pálinkáért se ment. Azt hiszem, az a sofőr okos ember volt, csak kár, hogy ivott, mint a göde. Ő mondta azt is, hogy nem jó az, ha az ember elfelejti a putrija szagát, olyan egyszeriben, mintha mind kölnivíz csurrant volna az anyjából, amikor a világra jajgatta. Akkortájt azonban sokszor elfelejtettem, pedig ott ültem az enyéim között, málét tömtem magamba, meg szárazbabot puffadásig, de sokszor elfelejtettem a nagy hasú, csóré, zabolás purdékat, akik a tyúkok között kapirgáltak a tyúkganéjos udvarban, ahol ezenkívül csak kutyaszar meg kavics termett, rágicsálták a szumburját, s gyakran összetévesztették a hullott fáiepret a tyúkpiszokkal. Vitatkoztam az öreggel, mert abban az időben voltam az a címeres marha, aki ma nem vagyok, hogy milyen jó volna neki a blokkban, amire a végén, ha elfáradt, csakúgy hümmgetett, mint későbbben a tanulásomra. Egyszer azt kérdeztem tőle, nem érzi, milyen csípős-büdös a kóré meg az akácvenyige füstje, amivel tüzelünk? Akkor is csak hümmgetett, de aznap este nem rakott tüzet, hogy fagyjunk meg. Én már el is felejtettem, s nem értettem, a bátyám meg az öcséim mért vigyorognak rám azzal a kékre fagyott szájukkal. Felnyaláboltam egy rakás vesszőt, hogy tüzet rakok, de akkor apám egy tuskés akácággal a nyakam kóré csördített egyet, hogy kiserkedt a vérem. Nagy kajla voltam, megfordultam, a kezem ökölbe görcsölődött. Az öreg csak állt némán, kicsi volt már, ősz és töpörödött, mint a szalonnabőr, de akkor tudtam, hogy képes lesz ellazsnakolni, mint zabolás purdé koromban. Akkor, pedig nem is ismerhette, szóról szóra azt mondta, amit a sofőr:

– A rühös istenit annak, aki elfelejti a putrija szagát!

Aznap igazán nem gyújtott be. Én az álmaimmal, testvéreim, apámék a kárörömmükkel fűtöztek.

A szégyen pedig jobban marta a torkomat és szememet, mint a nedves venyige füstje.

Akkoriban apám már nem szidta a cigányokat. Azután sose szidta, hogy úgy elverték a kocsmában.

Most jövök rá, hogy úgy bugyborékolom fel ezeket a régi dolgokat, mint repedt csó a szennylét. Úgy látszik, csőrepedés van nálam, rést ütött rajtam az az idegen szó azzal, hogy megérttem. De hát mit csináljak.

Mondom, megkönnyebbülök. Akkor részegen, amikor örökre kibújtam abból a cifra bábbugyból, sokkal érdekesebben volt meg bennem mindez. Talán azért, mert nem kellett kimondani, hanem végigéltem újra. Nehéz dolog a szavakkal, a beszéddel bánni, olyan semmi a szó emellett, amit beszélünk. Nem minden kívánczik beszédbe, a történetek úgy élnek igazi életet, ha csak kóvályognak bennünk céltalanul. Aztán vannak olyanok is, amelyikek szavakat keresnek. Ha történés és szó egymásra találnak, akkor az nagyon szép mese lesz. Hallottam egy öreg romát, aki úgy tudta mesélni a háborút, hogy még a robbanás légnyomását is érezted. Nem tudom, mi lett vele, de kár, ha az ilyen emberek magukkal viszik a sírba a szavakat, mert azok nem közönséges szavak, hanem mintha az előadott dolog költözött volna beléjük. Furcsa, pedig mintha ugyanazokkal a szavakkal mesélne, mint más. Ha én úgy tudnék leadni, mint ő, akkor nem ezt a foltos-rongyos életemet mondanám, hanem azt, hogy milyen jó romnyi vagy te, és szépeket beszélnek a szemedről meg a derekadról, a hajadról, combodról. De a te hajad, combod nem ezeket a szavakat érdemlik, sokkalta szebbeket. Néha én is úgy tudok szépeket mondani, de mindig keveredik a szennyessel. Erről az jut eszembe, hogy egyszer valami nagyon szépét láttam, csak a végén romlott el egy kicsit az egész.

Akkor már rég egy nyolctonnással jártam az országot, megfordultam mindenféle helyen, városban, szóval világlátott ember kezdtem lenni. El is felejtettem a putrit, alig-alig jártam odahaza. Szerettem az idegen nagyvárosokat, csak úgy zsebredugott kézzel csavarogtam bennük, azt se bántam, ha eltévedek. Megbámultam mindent, nem zavart nagyon, hogy idegen voltam, máshol, itthon is voltam elégszer az.

Nem tudom már, hol volt, valami nagyon nagy, tiszta, elegánciás városban csámborogtam, szép napsütés volt, emlékszem, s az emberek is mintha mind mosolygósak lettek volna. Hát ahogy ténfergek ott, egyszer csak csődületet látok egy nagy téren, amelyiken egy lovasszobor is volt. Gondolom, megnézem. Ahogy mind közelebb-közelebb megyek, hát csak valami ismerős gyászos hangot hallok, több hangot egyszerre, de mintha egy lett volna mégis, vagy egyvalaki énekelte volna több hangon. Erős férfihang jajongott hosszan, kis lélegzettű megszakításokkal, mint a toron vonyító kutya, egy mély női hang szaporán, szaggatottan társult melléje, s mintha csak a férfi hangját követné fennebb, vékony, fiatal asszonyhang verdesett a kettő felett sikítózva, néha kurrogva, s hallottam még egy gyermeket, az hol kurrogott, hol cafatokban adta ki valami megkínzott kölyökkutya hangját. A négy hang keveredett, üzték vagy követték egymást, egy darab idő múlva mindig ugyanolyan magasságra hágott a legvékonyabb hang fölé a férfi jajongó éneke, hogy ilyenkor a körülállók belesápadtak. Tudtam jól, cigányok, siratót jajgatnak, aztán a szégyelenesen vergelődő mélyebb nőhangból, amelyik néha szóval is jajongott, kivettem, hogy halott purdéjukat siratják ott a nagy tér sarkában, abban a tiszta, fényes, boldog városban. Hallottam én elégszer cigánysiratót, de az ott valami más volt, borzalmas, úgyhogy én is el-elsápadtam a magasán fel-felvonító férfihangra. Előrefurakodtam, senki nem törődött a könnyökömmel, még a milicista sem, úgy hallgatták ezt a sikító-jajgató gyászt. A dádé a földön ült faldozo ülésben, mellette rogyant zsákja, tenyerével csapkodta az aszfaltosjárdát, néha egészen a földig hajolt ültében, mintha onnan is jajt várna. Az egyik nő, a vastag hangú, szapora, sokszor érthetetlen szöveget mondvá énekel, közben erre-arra dülöngélt ültében, vele egyszerre hajladozott az előtte ülő kis purdé. A másik fehérnép fiatal volt, szép, a sarkán ült, vadul fel-felvetette a

fejét, facsargatta a törzsét és egyfolytában sikítózott. Arcukon csurgott a könny, hajuk összekócolódott, izzadtán tapadt homlokukra, ráncaikban vonaglott a kín. Amikor a dádé felvitte a hangját, hirtelen hátrahajolt, égre vetette könnyes, elgyötört arcát, feldobálta kifordított tenyerű kezeit. Látszott, semmiről se tudnak, semmit se látnak, ismeretlen helyre ragadta őket a gyász, üvöltő énekléssel őrjöngtek. Volt ebben valami borzalmasan, velőtrázóan szép, hogy így tudunk mi gyászolni egy idegen város közepén, hogy az emberek sápadtan hallgatják fájdalukat, s beléje feledkeznek. Nagyon sokáig hallgattam a siratózást, megfeledkeztem ott mindenről, csak néztem-néztem őket, ahogy hajladoztak, vonaglottak.

Aztán egyszerre csak oszladozni kezdett a varázslat, valami hamis villant ki alóla. Eleinte nem tudtam, mi zavar. Amint ott nézelődök, hát csak látom, hogy a fiatalabbik fehérenp, a vékony hangú, mintha túl nagyra tátaná a száját, körbe-körbe nézdel, a hangja is elhamisodik, mint a vásári kikiáltóké. Sokat kellett figyeljem, amíg rájöttem. Senki más nem vette észre, csak én.

Túl nagyra tátott szájából, ínyig húzott ajkai közül két sorban csillogó, színarany fogakat mutogatott.

Akkor azért valami elmúlt tőlem, mert nagyon rám jött a hazamehetnék. Otthon erősen ropogtattam az öregem csontját, meg szinte cigánykerekét vettem a földig-ablak putrik látásától. Még nem bontották le, még mindig nem? Ejsze a bolhacsípésnek is örültem, pedig még mindig nem tudtam eléggé fölfogni az én életemet, csak valami fény hullott rá, erősebb, mint az aranyfogak sárgító fénye. Putri és sofőrlet között feszült az életem, mint kötélverő pályán apám kötele, még nem tudtam, hogy elég egy szó, egyetlen szó, és elpattan, összegubancolódik az egész, egy rakás semmi lesz, amit bogozgathatsz a kurva életem átal, nem mész semmire, mert még magad is kötsz göcsöket hozzá, hogy a Devla se bogozza azt ki, tapogatózhatsz vak ujjaidal rajta egész életemben, mert nem elég a mindennapi gond neked, a fene ajódogodat, hogy külön is marhaságot sodorsz magadnak a végtelen hosszú kőcből, amit mintha az a mesebeli varasbéka köpne ki a száján. A legvégén az rondított belé a maradék jó hangulatomba, hogy az ószeren egyszer láttam egy vén cigányt, aki... A lepra enné meg, mintha csak ráduplicált volna ott arra az ocsmányságra; a lányát mutogatta, lehetett vagy tizenhat éves: – Nézzék csak meg, nézzék, tátsd ki, te 'sze ennek húszezer pénz van a szájában! Hát akkor az egész rányi mennyit ér?!

Akkor úgy elöntött a méreg, hogy ki tudtam volna verni annak a csajnak az ékszerboltot a szájából. Olyan dühös voltam, hogy a jóistennek se tudok eligazodni magunkon, hogy erre-arra lökdösnek az érzéseim, hogy mindent tudok a fajtámról aprólékkal, s mégse tudok valami fontosat, mert bennem is van, itt rejtezik, s ezért nem láthatom meg az igazságot, hogy olyan se-béka-se-hal fajta vagyunk, egyszer hatalmas, mindenkit sápasztó fájdalom üvölt rólunk, máskor meg bohócsipkát húzunk a kínunkra, ami úgy áll rajtunk, mint púposon a szűk ruha, azt villogtatjuk, ami minden rothadt szájban éppúgy csillan, mint a mienkben, s azt dugjuk el, ami még egészséges bennünk, amiért egy városi naccsága ötször annyi aranyat is adna, ha volna neki, mint ami elfér egy bővlikirakat pofában. Ezek az aranyfogakon csillan meg valami annak az igazságnak a visszfényéből, amit sosem fogunk megismerni, mert ostobasággal vert meg a Devla, de adott annyi erőt, hogy túléljük ezt a halálos ostobaságunkat.

Ha a napnak csak egyetlen pillanatában minden ember gondolkozna!...

Hiába, na! mindig csak ellentmondok magamnak. Mert én aztán igazán el-elgondolkozom, de semmit nem tudok kisűtni, ami igazán fontos lenne. Így nem lehet semmire sem menni. Elvásik a körmöd, ahogy hasztalanul bogozod, bogozgatod ezt az elátkozott kőcköteget, amelyik olyan keményre összegöcsölődött. Arra gondolsz, amit tanultál a történelemből, arra a királyi hadvezérré, aki nem sokat tőprenkedett ott a bog előtt, nem mind bogozgatta, de egy suhintással vágta kettébe. Könnyű volt neki, olyan időben élt. Próbálná meg mostan! Aztán meg embere is válogatja. Engem úgyse hagyott volna nyugton az a kibogozhatatlan göcs. De hát hogy látnék én el olyan messzire az apán kötélverő pályájáról, hogy kardsuhogtatások eredményét kételhessem?

Hallod-e, te szépszemű! Szomorú egy bohóc vagy mindenképpen, ha gondolkozol, ha nem. Olyan sérülékeny benned a lélek, elég egy szó, egyetlen, egész életemben *igazán* megértett szó, hogy összekuszálódjék a múlt, az apáid múltja, a nagyapáid, szépapáid múltja, s jövőd bogozgatásban teljék el, mely szintúgy valaki, a fiaid múltja lesz, s belevássék az életem. Ezt az egészet már nem lehet belefojtani egy pillanatnyi ölelésbe, mert a legnagyobb gyönyörbe is belenyilallik a fájdalom. Aztán meg mi volt az a szó? Ezszer kimondott, egyszer megértett szó, nap mint nap hallhattad, nap nap után érezted a jelentésit, de csak egyszer értetted meg egészen, s akkor sem az eszeddel, mert arra a szóra már a szájban is olyan ízek tapadnak, hogy nincs azoknak jelentése, minden egyszerre sűrűsödik bennük, ami elmúlt, s ami múlik mindörökké, s mégis mindig folytatódik, mint az elátkozott varasbéka szájából a szösz, mert ahogyan egy szóban ott lehet a sorsod, mint a Ragyas Marci egyetlen szavában, amiért a kocsmában leszúrták, van olyan szó, amelyikben mindegyikünk sorsa ott van. Azt hiszem, ez a szó minden nyelven ott formálódott az örökkévalóság szájában, amíg már minden ember úgy érzi, joga van úgy kimondani, mintha épp az ő szája lenne az örökkévalóság pecsétje, csak szóra kell csücsöríteni. Olyan semmi az egész, csak az fáj, hogy olyan nyelven értettem meg, amin ezen kívül egy szót se tudok, meg hogy a világ minden ismeretlen nyelvéen megérteném ezt a szót...

Meg fogod most már érteni, meg kell értsed! Abban a nagy figyelő csendben, amely a szemedben sötétlik, abban csobbanjon, vessen gyűrűt a meg nem magyarázható fájdalom, amelyikkel egészen a magamévá teszek, mert minden ölelésnél erősebben öllelek magamhoz ezzel a fájdalommal.

Ott ültem az első osztályon abban a dufla kék köntösben, amelyikbe bele is kellett bújjon valaki, hogy oda menjen, ahol megcsodálhatják, a keserves istenit! Onnan, abból az ablakból akart integetni a sötétkék köntös a sötétkék zakóujjal, vagy mindkettővel, mint egy sötétkék bohóc. Valami undorító jóézés öntött el, mint amikor olyan nőt kaptam meg, akihez semmi közöm, de akire hosszasan kikoplaltam. Fejemet hátrahajtottam a bársonyszék fehér fejtámasztójának, mellettem a fülkében két farmeros srác egy csajt viccogtatott. Mikor aztán kifogytak a beszédből, de a röhögés tovább gürüzölt a torkukat még, az egyik nyeszlett csóró az ablak felé fordulva, nehogy rájöjjenek, közömbös pofával mondta:

– Na né, a *dzsipszi!*

Az ő hangját utánoztam, pontosan.

Na, lássuk, megérted?

Találd ki, mi az!

Endrődi Szabó Ernő

Vive le Franc*

(arrivel Le Fityma)

No, La Franc. Vive. Égalité, Fraternité, Szvabódnüty. Direkte két *ty-vel* (máskülönben *districte-met*) nem fogadná el a senkisé. Zigorújan (á la Mingrinjan) a Szökret. Szökrete báj, szökrete bú, még vagyok. Sosem pofáztam ki magamból. Most vagyok. Kellemes alászol-gá(ljá)tok. Sem akkor sem most. Persze más lett volna, ha egy fasza kis picsát küldetek. Hát akkor nyalintok. De: csak *neki*. Oda. Azután más nem jött. Magadnak uram ha szolgád (csajod) nincs. Hát, amilyen vagyok még magamnak se. Hogyne: majd magamnak nyaljam ki (régi b. trükk) én meg épp, hogy lejöttem a falról. Merthogy falból oda voltam durrantva. (Megmondták a legjobb eltársak is akik akkor épek voltak s tudták lesznek, százszor is egy az egyszeregynek.) No! Égalité! Fraternité! Szvabódnüty! Mi több: le Franc(e). Éljen a légió! Oh, moj májlegionarie. Da. Na, csak ne legyen ingus. Meg avar se. Sőt semmiféle kavkázi, innen, a Kaszpiázon innen, mert épp, elég baj van amott. Kazakok, özbekek, türkmének, tadzsikok, nanájok, goldok (egy nagy segítség a kedves olvasóknak: a gold és a nanáj egyugyanazon nép, a baj csak az, hogy ez nem röhej), szóval épp elég gond az, hogy nem bírunk magunkkal. Mer' teli vagyunk egyenlőséggel. Egyenlőbbek akarunk lenni a csecseneknél. Az ingusoknál. Az oszétéknél. A tuvaiknál. A madzshirtoknál. A tatároknál. Mi a franc? Mi a Franc! Vive la Franc! A legegeynlőbbek vagyunk! Vive!

La Franc. Számoljam? A napokat? Nagypám véresre vert talpa? Apám véresre vert arca? Ede bácsi riadalma – vidd el kisfiám, adta a szörméket, lehet, most megint ránk kerül a sor –, a kiveretek, a megveretek riadalma. Együtt a sodrásban. Együtt ebben a papagájos lázban. Együtt ebben a rohadék Kelet-Európában.

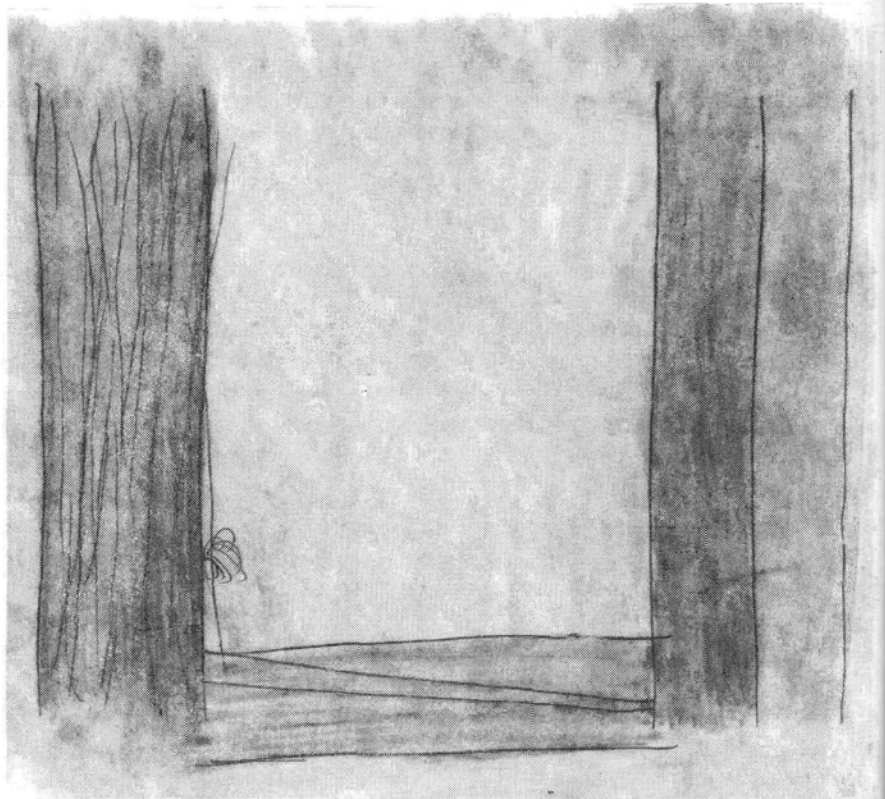
És anyám. Anyám, abban a véresre köpült lázban. És húgom. A Kalasnyikov egyáltalán nem biztosított ingázásában.

Rom vagyok? Rom-antikvitás? Romantikvórium? Hát persze: nota bene, úgy is mint rom. Mint relikvitásbéli antikvitás. Már csak, hogy ne tautológiázzak. Csak úgy mint régi relikviája egyfajta európai létnek. ÓÓÓÓ, jurópehauz. Mint imádlak. Mint jurópehauzba törekvő. Mint nagyobbsági és mint kisebbségi. Mint szívbéli szerelmed, ó.

Hát – mi tagadás – idáig jutottunk. Ez volt szerelmünk, mindannyiunk álma. Veszte. Vesztetted. Vesztáságunk bukta.

Már nem számolom az időt. Csecsen vagyok. És boszonác. A Neretva hídja. Tudod, jurópehauz. Én sírtam, Szinán pasa csudát művelt a Neretva felett. Az a rohadék, bugris török. Az a barbár. Európa – ó, jurópehauz – legszebb hídja övé! Volt. Szinán pasa csodáját csodáltam. Akárcsak te, kedves jurópehauz. Csak, tudod, szarok bele, csak tudod nem tudok sírni,

* Maul Melan magyarországi jegyzeteiből

ha legszebb hidaidat ledöntik, nem tudok sírni akkor, amikor *gyermek*ek hálnak meg a világtörténelem egyik legocsmányabb vérontásában.

Tudod, jurophasz, már nem számolom, már nem tagolom a magányt. Áthatolhatatlan betonfalként vesz körül, elzárja előlem az időt. Érzékelem a langyfuwallást (ochh)! A lengedet (achh)! Meccsoda meccsoda mennyei érzület. Mintha magömlés. S mint fáradt kamaty közben – most is – kinézek-e ablakomon, látom a fosszínű fákat, a kutyaszárral hintett járdát, a szélfűtta, ide-oda verődő újságlapot és tudom: itthon vagyok, ó, de kibaszottul itthon vagyok. Ez az én hazám.

Na, jó, olvasok. Bekapcsolom a rádiót, igyekszem megfogni, magamhoz rántani a külvilágot... sikertelenül. Betűk tarkázzák a papírt, hangok töltik be a teret, bólong a lecsupált fakorona ablakom előtt a szilánkos levegőben... és mégsem és mégsem, nincs jelentősége, az egésznek nincs teste. Csupán érzékelés van, de a *megérzés* – *hiányzik*.

Hónapok óta: ez a benuult állapot. Kifolyt belőlem az idő. Meng-ce-i állapot? Mitől?! Keresem a lehetséges okokat: maganéletem zsákutcája – harmadik elrontott-elromlott, tán sohasem ép házasságom; az elveszített – tán sosem volt – társ hiánya? A harmadik elveszített gyermek?! Igen. Ez. *Ez is!*

Oké vagy sem, negyven év. Ennyi múltam. Egyidős vagyok a hazai bolsevizmussal. S most, hogy az idej télben nem csupán a rügyek lehetősége fagyott belé – a francba ezekkel a romantikus képekkel, szóval hogy így... idővesztetten és időtévesztetten. Csak ülök itt – májam emésztő borsóvár alak –, és lehetőségeimben, ó kedves olvasó, nem csupán magam, de téged szintúgy elcsócsál(hatná)lak. Már csak a makamázás kedvéért is. Csócsálok, csócsálunk, csócsállak. Te édesbús, sós állat. Olcsó. Utál(hat)nálak; ha, ha. (Gyöngébbek kedvéért: ez nem nevetés, csupán rossz zóviccs). Látványok és hangok.

Látványok és hangok töltik be a teret. Betűk tarkázzák a papírt, és számomra mégis egyre bántóbban, egyre bénítóbban növekszik a csönd. Betűk, hangok, Viszonylagosságok. Viszonylagosságaink. Viszonyaink dolgokhoz, emberekhez, történésekhez – viszonyok az eleven kapcsolat helyett. Érzékelések, tudomásulvételek.

S: írjak-e vagy nevessek. Most. Mostan, mostan épp mostan, kimossam vagy ne mossm. A szennyest. Merthogy: az ember (közbevetőleg: én még remember) tehetetlen dühében olyanokba harap bele, akiket egyébként szeret és tisztel. Svábokba, zsidókba, örményekbe, cigányokba. *Önmagába*. Ebbe az önmagához csonkult magyarságba. Mer' ez ilyen. Ez így működik kb. Mohács óta. Mer' nekünk Mohács kellett. Na, mondom én mostmár innen a huszadik század végéről, hogy – kellett a fasznak. Má'bocs. A durvulásért. El is hagyom ezt a gondolatmenetet. [Új csapáson szánt(ják) az agyam.] Piha, mit nekem ti zordon századoknak alapvető bája. Nem csodállok és nem szeretlek, de képzetem kurvaságod összes kellemét át-meg-átjárja.

Egyszóval – s: írjak-e vagy nevessek? Szívjak-e? Hogy elessek? De: bár tornak s áldozatnak mindegy – *temetni jöttem*, nem berúgni! Sírni? Írni? Inni? Az itt a kérdés, Ady-lemma. Az örök kveszcson: ez a qrva élet. Kínrím élet. Rímkenyszer és kínkenyszer. Élet, ami kínrémes (röv.: krémes). S ez – belátható – nem egészen olyan, mint egy habos-sütemény. Inkább csak egy verbalice szintű-szerű prémes-torta. Életszerű kínlódás. Füllasztó.

S, hogy mi van? *Ez van*. Az *ezvanság* van. Most. itt. A jó öreg szólás, a jó öreg helyzet, *ezvanhelyzet*; aligha hagy már el bennünket hátralévő habostorta-szeleteink habzsolása közben. Cukorkulimász – jajénügyimádom. És ragacs és melasz és élesztő – erjedés. Gerjed a múlt a mában – pőfőgés, bugy-borgás, új időknék új szellenetei.

Történt pedig: oly sok minden, hogy szóra sem érdemes. A dolgok alázatosan jelentik a semmit. Jelentem: én is *nem-jelentek*. Ez most itt egy szembeszegülés. Persze. Sőt, direkt pláne. Egy csakazértis hányavetiség, hogy én nem, én aztán egészen el és megmásíthatatlanul tova. Én – más! Ez annyit tesz. S ez így nem kimondottan egy alteregó, mi több éppen, hogy nem az, ellenben *elmás*. Ez *azelmás(z)*. van most soron. Rákereckedés: politikából? Mernekedsohasemmmisejőség-ből?! No, ne! Bahh! Nem, nem politikarbónailag, csupán – az ép gyomor, *ajóízlés okán!* Mikor-amikor – amikor szívből és igazán: *pökni kell*.

Szóval: ez az *elmás*. Pofátlan kimondástalanság, dacos csakazértisbefogom. Ne járd szám, mert fáj a fejem, és különben is: alamuszi macska partot mos. Teljék csak a kimondatlanságok tárháza, súlyosuljon az elhallgatások bugyra. Megtermé gazdag negyven év ezen *elmismást*. Dús negyven esztendő. Betakaríthatunk: szérünk, csűrünk, kamoránk kong az őről. Gerebenezzük a *semmit*. Ámde: semmik vagyunk s leszünk-e még minden? (L. még: ünnep a világon, Isten bok-rétája, nyűtt vonóbul bod p. á. stb.) Merhogy négy kerek évtizedig, hú de minden voltunk: élcsapat és előretolt, béketábor és harci kedv, forradallami rendőrezred és osztályharcos hevület, és markszizm-lenyinizm és internacionális lendület: lám, mindez most itt egy szép, nagy *semmi*. Egy szép, nagy, kerek *semmi*. Csoda, nem csoda – *ezvan!* Az *ezvanság* ideje jött most el. Csürom boldogság és teljesség. Nem egy nagy *etwas* épp, hogy csak *valami*. Imé a markszizm-lenyinizm

titkos metafizikája (gyöngébbek kedvéért, az *etwas* éppenséggel: valami). No, hát ott vagyunk honn. Nyakig. Honunk is benn(e).

Mármost: varrjunk mindent a komcsik nyakába? Nosza, megérdemlik! Csakhát! Sőt! Ámde! És a *középszor* (csángó tájnyelven: mélyről, torokból ejtett e-vel: középször)?! No, van ki e nevet nem ismeri? Nos, igen, hát róluk. Ról. A középszotty. Ról. 'Ki nemvoltvanlesz bolsi! Nemvoltvanlesz (nyilas)kereszteslovag! ÁVÓ-s! Munkásór! MSZMP-tag! Apparátcsik! Politbürotag! KGB-s! Ki sem ilyen, sem olyan! Éppenhog: *semmilyen*. Csak: *van*. Ámde 'ki mindazonáltal s főként az éj (mai) leple alatt fő honfi, s mindenkor progresszlovag, és preformata, és csimborasszó, és istenpata (volt). Ki óvott: eléd állt (az orvosnál, a boltban, a pénztárnál, a metróban, a satóbbiben, -nél, -nál). Ki (le)ápol s (be)takart s, ha kellett, hát, ökörkönnyeket hullatva, elkapart. És aki tudván tudta mindekoron TÚLÉLNI, s fölragyog majd a szvabodnütty és a hon.. Ő az, aki nem szavalt, ám élte az eszmét: *nyelvvel* él a... Ó, ó, ő most a legfontosabb. Ő most a nemzeti téglá. Építőelem. *Kocka*. Élei szépen lesimítva, legyalulva. Így szervül, ízesül, tagja szervbesül (vö.: világ proletárjai kézbesüljete). Szervi(lí)rozza magát. Túlterjeng határokon. A Jurópehauzban is ő. Mer' ő. Majd ő. Mert mindig ő. És mindent. Fontossága teljében. Ön(ös)-tudatában. Áldoz. Föl-áldoz. Ezt, azt. Esetleg kicsi hazát. A kocka el van vetve (Id. még: kockavetemény, kockakompót stb.) – Horthy-éra, Kádár-éra, itten van a Bonasz-éra. Rohad – na mi? – a mában!

És ez nem egy balhé, nem egy punk. Ez itten egy *undorgrund* Na, nem egy környezetvédőminisztertokélyú, csak egy ilyen hétköznapi. Egy *lefityma*. Lefittyenő magatartás, élőbőrért vesztő poézis, hamubasült pogácsatett, makk ász a part(y)on kívül. Ami ugye: na ugyebár! A lefityma: vérző nyegleség és pökés, gracióz hányavetiség és szórén-megülés: *semminlovaglás*. A lefityma: védekezés. Lefitymálás. Ami kóser dolog. (Ld. még: bőrmélet.) Azaz: belepengézni a közepébe. Mert az idő méhében egy posz(t)méh dönög – a neve Bonaszéra. Walesi akzenttel: Boneszerü. (Bone: csont, ang. A szerk.)

Zarathustra pedig málló gatyáját Lét(h)e bús vizében mossa, mossa, s jó Flóra szappannal meg-és-megszappanozza – mosómedvés hangulatba esett és most lohasztja. De csitt, félre bú, félre a samponnal, félre a karddal, mert jó, jó hegyeken szökellve dr. procc Homdenadze Chantall. Jó Swartzenadze Hordenegger, szkíta mezőkön, hun paripákon, amúgy jurópeaibendegúzosan. És megérkezik, és lesz majd öröm és kanavász, katzagány és beszarás, kéjelet és ne tovább és lesz meakulpa, lesz majd mea maxima vulva és állva is és ülva, maxima és proxima. A p-p-proxim a T íve (gyengélkedőknek: approximátív): új időknék új szellenetei iránt szippanat, fejforogás: fejcsova csürom negatívben (-ból, -ből, -ban, csakis parlamentárisán),

Középszotty. Frankón. A Middle-East Middle Streetje. Middle-klassz!

Hát igen. *Ezvan*. Mi tagadás, az *ezvannál* is *ezvanabb* van. És mi tagadás: nem kell. Sőt és mégsoőbb: a nem kell sem kell. Szétázott a tököm a langyosvízben. Elég! Utálom, ha rámszólnak? amikor a járda fölött járok. I am a highwalker and I have much moonmalter. Bevakerom a g(y)árdát! Fittyet hányok – hol vár állott ma fittyhalom – amúgy verbalice, itt és most, szívből és igazán: *lefityma*.

Kedves Anyuka!

Barbie az egész világon sok millió kislány legjobb barátnője, és az Ön kislányának is tökéletes ajándék. A „My First Barbie” kis kezek számára készült, könnyen felöltöztethető, hogy a játék a legkisebb rajongóknak is igazi örömet szerezzen!

Barbie

Szervusz! Barbie-nak hívnak! Meg szeretném mutatni neked, hogy hol lakom, kik a barátaim, és hogy mivel töltöm a szabadidőmet. Igazán jól fogjuk magunkat érezni, segíthetsz nekem vigyázni a húgocskámra. Megosztom Veled az összes titkomat! Akarsz a legjobb barátom lenni?

Barbie

Barbie szívesen próbál ki új frizurákat. Most, ha akarsz, levághatod a haját vagy megnövesztheted, csak rögzítened kell egy hajtincset, és máris újból „kinőtt” a haja.

Barbie

Ez a csillogó ruhába öltözött csodaszép tündér igazi szappanbuborékokat fúj! Mártsd bele a szárnyait szappanos vízbe, és reptsz meg egy kicsit a tündérként. Vagy te magad akarsz tündér lenni?

Barbie

Barbie

Hawaii köszönt téged! Barbie tarka fürdőruhát visel, és trópusi virágok vagy gyümölcsök illatát árasztja. Barbie egy üvegecske parfümmel lep meg Téged.

Barbie kis hugija csak úgy illatozik a babapúdertől! Saját kis ágya is van, és minden, amire szükséged lehet ahhoz, hogy felöltöztess és megetess.

Barbie

Most építész lehetsz, és három különböző házat tervezhetsz: akár egy háromemeletes épületet, egy családi házat vagy egy kétemeletes villát.

Barbie

(Részletek a Barbie-babát reklámozó katalógusból)

Barbie babás merénylők – letartóztatás

Pisa, 1995. március 17. péntek (MTI) –
Olaszországban

Csütörtök este, illetve pénteken letartóztatták annak a nagy felháborodást kiváltó merényletnek három gyanúsítottját, amelynek tettesei kedden Pisa egyik elővárosában pokolgépet tartalmazó Barbie babát adtak két kéregető cigánygyermeknek – jelentette a Reuter.

A Jugoszláviából menekült gyerekek a szerkezet felrobbanásakor súlyos sérülést szenvedtek.

A rendőrség közlése szerint a letartóztatottak lakásain robbanóanyag mellett pisztolyt és náci jelképeket is találtak.

Barbie papushake murdara

Ande e Itália zhojine ratji, thaj parashtune tele xut jilde kodle bari xolji kordji mudrarake trine zhenen, kon marcine ande le Pisako anglaluno foro jadoska mashinasa opre pherde Barbie papusa dine duje corre mangara romane shavorange – phendas o Reuter. Anda e Jugoslavia nashle shavora o jadoski mashinaka opre bungaljismatar phare dukhimata line.

La policijake phendimatar le tele xutyilde pel khera bungaljimaske materiji thaj shovenge, thaj nacicka semnura arakhle.

Ez ajáccás vót

Részletek Bancsok Rudolf visszaemlékezéseiből

Én egy nagy szekérkarikával *gurikáztam*, nagy vaskarikával, avva gurikáztam. Apámnak vót szekere, na és vótak kerekék, amik meg rosszak vótak... Azokat levetette, a ráfot leszerelte. Oszt hatan, heten vótunk, avva furikáztunk. Így tótuk... A ráf az a szekérkeréknek a vasa. Anékü a kerék szétmegyen, mer fa... Lökődtek, az beindút, ment úgy, hogy csuda. Hát oszt evve jáccottunk.

Fűzfásipot is *csinátam*. Úgy meg kellett csavarni a fát, amikor még nyálas, levágni, meghúzni, le a héját, azt akkor egy kis fát berakni, és füttyüni. Azér mondom, hogy akkorába csak ezeket folytattuk. Gurikáztunk meg szaladgáltunk... Labdázunk meg *brigéztünk*.

Egy ilyen darabka fa vót, meg vót hegyezve a két végin... és vót egy kis gödörke, beletettük, vót egy páca, aláraktuk, úgy mint az izé alá,... mint a glóf... ma úgy mondják, *glofozgatni*. És akkor azt mondta az illető, negyvenet adok rá..., így ment. És akkor mikor má mondjuk bent vótunk egy negyed óráig, így csinátuk, oszt akkor... ezen jáccottunk vagy tízen. No de most ha maga ütötte vagy én ütöttem és ha így elállította, és ha száz kört megkapta, már ő többet nem ütött. Már én leültem. E vót a lényeg. De ha nem tudta megkapni, akkor az leesett, adott negyvenet vagy ötvenet. De ha elkapta, már levátott egybü. Akkor ütöttem úgy, hogy hogyha öten mind ezt csinátuk, azt mindegyiket lehangyuk, akkor ők gyúrtek be. Ez a jáccás vót.

Meg aztán az apáméknak vót ez a rendes kalap. Oszt akkor asztat elloptuk apáméktul, és telenyomtuk rongyocskával meg szalmácskával, és akkor ilyen spárgával betűztük. Fotbal vót. *Fotbaloztunk*. Hóba is, télbe is, mindig. Szétrúgtuk, akkor: „...Apádnak is van egy kalapja... Most te fogod csináni...” Jujujuj... Ahányan vótunk, a kalapokat mind szétfotbaloztuk. Olyan gólokat rúgtunk!

Egy kabáton gomb nem maradt... Na meg még azt akarom mondani... Mind leszettük az egészét... Vót egy kicsike lyuk a földbe. Egy kis gödörke... Teccik tudni? És vót kimérve olyan négy lépés, meg vót húzva egy vonal, azt aki közelebb hajította a lyukhoz, az győzött... Ez a *gombocskázás*... És amelyik bejutott a lyukba, az az övé vót... És aki mán az elsőhöz közelebb vót, a másik az lökött megint. Mindig aki közelebb vót, a lyukho', úgy egymás után. Vót úgy, aki má be se lökte, mer há belökdöste a többi.

Meg vótak ezek a kétfilléresek. Azt fe'hajigátuk, azé, hogy akkorfej vagy izé... Igen. E vót nekünk még ilyen jácmánk.

Kisszekerünk vagy ilyesmi sose vót. Ezekkel jáccottunk csak.

Én Rakacán vótam gyerek, juj, a szlovák határon... Borsod megye... Úgyhogy messzi van, kétszáznegyven-kétszázhatvan kilométer Budapeستől.

Télen meg *simkóztunk*. A befagyott jegeken. De nem úgy, hogy vót szánkánk... Csúszunk... Mongyuk arrafelé úgy hívták, meggyünk simkózni. *Korcsoláztunk* is. Apámék jártak így vasakat szedni. Mer lehetett gyűteni a vasat. És Miskócra hordták le a vaskereskedésbe. És abban olyan régi korcsolákat tanátunk. Oszt akkor ugye főköztöttük a bakancsra, spárgákkal, egy fácskával rászorítottuk, oszt nekiszaladtunk, osztán csak mintha egy lábón mennénk... de aztán mindig elszakadt a madzag. Azér' tudtuk azt mi, hogy mén az a korcsolázás, mer nálunk vót egy nagy gőzmalom. Annak Miskócró' vót kinn a tulajdonos, és vót annak egy lyánya, Katónak hítták. Nagyon szép vót. Még előttem van. Úgy szerettek minket, cigányfiúkat, ami létezett... És annak vót korcsolája, kúccsal, fel vót neki csavarva kúccsal, de az úgy ment, mint a... Vót ott egy nagy víz, szóval ahogy vót a folyó, az kicsapott nyár alatt, és ahol kicsapott, ott vótak a tavak... Valamikor gödrök vótak, belement a sok víz, az télben befagyott. És azon. Azon végig, mer az hosszú... Fél kilométer hosszú a víz. És azon lehetett! Vót neki neve: Brod. Valamikor ezt a nevet adták annak a víznek. Olyan mély vót, hogy egy embert is ellepett. A lovakat meg főjebb vitték, az úri fürdőbe. Mer vót két fürdő. Az úri fürdőbe ottan úsztatták a lovakat, mosták... Vasárnap reggel szokták ezt csináni. Mi meg a Brodban és a páston korcsoláztunk, mert pástnak hívták azt, ahova kicsapott a vizecske. Mocsárféle izé, de gyönyörű vót. Azon vótunk még *százan* is! Nem tört be... Azon mehetett még a szekér is... Az egész falu ott korcsolázott.

Nagy hegyek vannak ottan, jó hegyek. És aki tudott, az szánkával, aki szegény vót, az meg *fazekra út*, ez az igazság, így van, olyan piros fazekakra, úgy gyűtt le vele, mint a szél. Meg lábasra... Apámnak vót egy nagy lovas szánkája... akkor mi azt az udvarból lassan megfogtuk, oszt felemeltük, vagy hatan,... oszt elvittük. És felvittük a dombra. De az úgy ment...! Feltótuk, vótunk vagy húszan. Ráfértünk. Vót rajta egy deszka... Egy meg vezette... de nem tutta vezetni, mer úgy beindút, oly súllyal ment... Oszt apám reggel mindig kiabált: „A szánkát valaki evitte!” Mondom: „Ki vitte vón el, senki, mer nincsen nyom...” Mer mi felemeltük, ugye. Azé nem vót nyom...

Meg *bakancspatkón* is *korcsoláztunk*, ami az emberek bakancsán vót. Kicsit féloldalasán így felemeltük a lábunkat, jaj olyan köröket csinátunk, hogy az csuda. Szép csikokat húztunk. Ezek mentek csak.

(Rakaca, – 1995. július 11. Lejegyezte: Tamás Amaryllis)

Tamás Amaryllis

Isten – úr két zenei hang között

Beszélgetés Gáti László karmesterrel

– *Előadás előtt negyed órával a Zeneakadémia előterében szemrevételezte a közönséget. Ez annak a ténynek szólt, hogy 1956 óta most koncertezett először Magyarországon?*

– Mielőtt kimegyek a színpadra, éreznem kell, hogy milyen a légkör, a *togetherfeeling*. Ez a fellépés nagy emocionális megárazkodtatást is jelentett. Előző éjjel elővettem a *Les Preludes* partitúráját, és végiggondoltam, mi minden történt, amióta – hatvan évvel ezelőtt – először hallottam Temesvárott, a *King Kong* vetítésének szünetében. Kilencévesen a moziban határozta el, hogy karmester leszek. A fontosabb koncerteken a *Les Preludes* mindig az előadás része. „It takes two to tango”, azaz „kettőn áll a vásár”. Egy koncert sorsa legalább annyira múlik a közönség érzékenységén, mint az előadónak.

– *Visszatérése a hazai pódiumra kinek köszönhető?*

– Tavalyelőtt Montgomery-be meghívtam a világ legjobb fiatal zongoristáit a „Piano Summit”-ra, többek között egy koreai kislányt, Lucille Chungot. Amikor az itteni koreai követség szóelőstet ajánlott fel számára, ragaszkodott ahhoz, hogy velem játssza a Liszt Esz-dúr zongoraversenyt. Ha nekem valaki 1956-ban azt mondja, hogy a koreaiak fognak visszahívni Pestre, meglehetősen furcsának találtam volna... '93-ban beszéltem ugyan a Filharmónia és az Opera vezetőivel esetleges fellépési lehetőségekről, de kijelentették, hogy négy évre előre megvan a terv... Gondoltam, ha majd' négy évtizedet vártam, négy év már nem számít.

– *1956-ban Ön a Filharmónia karmestere, a Rádió Szimfonikus Kamara Rovatának a vezetője. A Temesvárról történt átjövetele utáni évtizedben megteremtette a „zenei műsorcsere rovatot”.*

– Október 23. és november 4. között látni azt, ami a rádióban folyt, gyomorforgató élmény volt. „Hithű” kommunistákról egy csapásra kiderült, hogy bőrüket mentő, bujkáló nyilasok... Úgy gondoltuk a családommal, hogy vagy fasizmus lesz, vagy még erősebb diktatúra. Egy nappal a forradalom kitörése előtt érkeztem vissza Varsóból, ahol nemzetközi tanácskozáson vettem részt. Amikor Lengyelországból föl hívtam a magyar rádiót, a kollégák világosítottak föl a szimpátia-demonstrációról a Bem-szobornál: „Varsó körül van véve orosz tankokkal, mert az oroszok nem akarják, hogy a visszatérő Gomulka legyen a lengyel kommunista párt elnöke...” Ott az értekezleten bekapcsoltuk a televíziót... Hazajöttem. És mivel legálisan el tudtuk hagyni az országot – a bátyám Belgrádban volt diplomata –, Kanada mellett döntöttünk.

– *A gép, amin tizennégy hónapos kislányával és feleségével Kanada felé tartott, lezuhant. Családjával együtt túlélte a katasztrófát.*

– Már csak ezért sem panaszkodhatom. A lányaimnak is mindig azt mondom: ahhoz, hogy valaki nagy „magasságokat” érjen el, föl kell készülnie a nagy csapásokra is. Lehet persze se hidegen, se melegen végigélni az életet, de úgy látszik, ez nem az én „típusom” sorsa.

Három hónap kórházi kezelés után taxisofőrnek álltam. Partitúráim a montreali térkép lett, ugyanis Kanadában hat hónap kellett ahhoz, hogy a zenei szakszervezet tagja lehessen. Talán

az egész világon én vagyok az egyetlen karmester, aki olyan *conductor licence*-szel rendelkezik, hogy taxit is és zenekart is vezethet. Később tanítottam a sofőrképző iskolában, hogy maradjon időm a zenére. Akkoriban a diszkrimináció elkerülése végett egy paraván mögül kellett játszani a meghallgatáskor, hogy a bizottságot ne befolyásolja a jelölt neve, bőrszíne, vagy hogy mozgásszerűlt-e például... így történhetett meg, hogy a brácsás és a hegedűs állást is elnyertem – a brácsást választottam – a Montreali Szimfonikusoknál.

– *Három év múlva megalapította a Montreali Kamarazene-kart, s egy merész ötlettel Bartók-repertoárral mutatkoztak be.*

– Csak annyi rizikó volt benne, mint az életben magában. Mégis az egyetlen helyes dolog, amit csinálhattam. *Igor Markevich*, akivel előzőleg Mexikóban egy karmesterképző kurzuson és versenyen vettem részt, le is tolt. „Miért nem csinálsz egy rendes műsort? ... Bach, Händel, Mozart...” Én mutattam be először Kanadában a „Zenét hűrosokra...”. Olyan zenei szenzáció lett, amely megalapozta a karrieremet. Később nagyon sok ősbemutatót tartottam Észak- és Dél-Amerikában – többek között Kodály-műveket.

– *1969-ben meghívták Csehszlovákiába...*

– Különös érzésekkel jöttem. Előzőleg Dél-Afrikába is „kikértek”, de a kanadai kormány nem engedett el – az apartheid miatt. Ugyanakkor azok után, hogy az oroszok a „testvéri országokkal” együtt bevonultak Csehszlovákiába – kifejezetten erőltették, hogy menjek. Hogy demonstráljuk a szolidaritást... Az, hogy az én nyakamat a sínre teszik, nem érdekelte őket.

Egy sajtótájékoztatón a következő kérdést kaptam: „Ha most kellene elhagynia az országot, merrefelé indulna?” Azt válaszoltam: Kanadába. Mert a gyerekek felnevelése szempontjából Kanada helyes döntés volt. Dirigálok húsz–harminc koncertet egy évben, de élni háromszázhatvanöt napot kell... Hogy egy kisgyerek hogyan és hol él, az mindenfajta szakmai szempontnál fontosabb. Hogy hol van kapcsolat a közönséggel, Bangkokban vagy Bogotában, New Yorkban vagy itt, mindegy. A „crescendo” ugyanazt jelenti Montgomery-ben is és a dzsungelban is.

– *Zeneigazgató karmesterként, s saját menedzseri irodája, a Gala Koncertjövöltából lehetősége nyílt dolgozni a legnagyobbakkal, Menuhintól Rosztropovicsig.*

– Menuhin tönkretette a gyerekkoromat! Csodagyerekként (aki kilenc esztendősen már a Philadelphiai Zenekarral lépett föl) minden mama álma ő volt. Személyesen 1946-ban hallottam hegedülni, amikor Dorátival játszotta Bartók *Hegedűversenyét*. Aztán a műsorcsere rovat vezetőjeként – az akkor még nem létező magyar televízió számára – vele készítettem az első videofelvételt. Bach *Szólószonátáját* választotta, amit négy évvel később feltehetőleg – akkor már nem voltam itt – le is adtak.

Az ilyen kaliberű művészeknek, mint Rampal, Menuhin, Starker nincs szükségük arra, hogy álarcot viseljenek, hogy más személyiséget hordozzanak művészként, mint amilyenek valójában. És mind egyenrangú félnek tekinti a másikat. Én már csak ezért sem tartozom azok közé a karmesterek közé, akik ragaszkodnak ahhoz, hogy a szólistával „átbeszéljék” a művet. Az az elméletem, hogy ha valaki tíz vagy harminc évet eltöltött

már egy zenedarabban, kialakította a saját elképzelését. Hogy én erőnek erejével egyetlen próbán megváltoztassam az ő koncepcióját...? Dvorzsák *Csellóversenyét* csináltam már többek között Rosztropovicsal, Starkerral – mindegyik másként játszotta. De bármelyik előadás olyan meggyőző volt, hogy az ember azt érezte, ezt *csak így* lehet interpretálni.

– *Az itthoni zenei életetfigyelemmel kíséri?*

– Elképesztő, ami itt folyik, hogy hány színház, zenekar működik Pesten, és van rá közönség is. De nagyon rossz érzéssel gondolok arra, hogy 1945-ben az első koncertet Pesten az *Állástalan Zenészek Szimfonikus Zenekarától* hallottam. Félek, hogy a nem túl messzi jövőben ez újból megalakulhat. Pécsen a zenekarban tizenkilencezer forintot kap kézhez valaki harminc éves tagság után. Egy jobb kotta vagy kottatartó kilencezer forint...

– *Úgy tudom, nem törekszik lemezfelvételek készítésére.*

– Az élő koncertek vonzanak. Bogotában három hónapon át minden vasárnap hárommillió embernek dirigáltam televíziós koncerteken, ez nekem többet ér, mintha lemezt csinálnék. A sztárkultusz teljesen eltorzította a zenei életet. Amikor először hívtam meg Rosztropovicsot, tízezer dollárt kért két hangversenyért. Találkoztam vele négy esztendeje Izraelben, akkor harminchéromezer dollárt kapott egyetlen koncertért. Pár hónapja főlhívtam az ügynökét, most ötvenötezer dollár egy fellépése. S vannak, akik még többet kérnek. Ez abnormális. Bartók ezer dollárt kapott azért, mert megírta a *Concertót*. Amikor én ezt a művet dirigáltam, nagyon szégyelltem magam, mert tízezer dollár érdemesítettek...

– *A „dollárkoncertek” ötlete mindezek ellensúlyozására született?*

– Részben. Nem tartom normális dolognak, hogy bárki ne juthasson hozzá a zenéhez. Azért hívják dollárkoncertnek, mert amikor az átlaghelyár még tíz dollár volt Montrealban, akkor azt mondtam: ne ezer emberjöjjön tíz dollárért, jöjjön inkább tízezer ember egy dollárért. Még ma is működik. (Csak ma már, sajnos, nyolc dollárt kell fizetni fejenként, a harminc–negyven dolláros átlaghelyárral szemben.) Persze ez sem könnyű, mert ahhoz, hogy az ember ne veszítsen rajta, legalább nyolcezer embernek ott kell lennie.

– *Honnan veszi az erőt ötven éves pályafutás után is az újabb kezdeményezésekhez?*

– Bármilyen banális – felnőttként is gyereknek kell maradni. A legtöbb ember véglegesen elveszíti önmagában a gyermeket, aki még örülni tud egy lepkének vagy a naplementének... S ez a veszély csak fokozódik most, a tömeg manipulációjával, ahogy a például televízióban a legalacsonyabb színvonalon próbálnak tömegpszichózist létrehozni. Ez a fajta agymosás meggátolja az egyéniség kifejlődésének a lehetőségét is. Kanadában a közép-szerűség dominál, Amerikában a sztárrendszer mindenekfelettsége. Nem azt a pár kiemelkedő egyéniséget becsülnék (minden szakmában nagyjából öt ilyen van egy korszakban), akiket értékelni kellene valójában. Persze, el kell érni egy bizonyos kort, hogy az ember erre rájöjjön.

– *Hamvas Béla írja, hogy Isten „a jól megfogalmazott szünetben” létezik. Mit gondol erről?*

– Számomra is egy nem zenész „tette rá az ujját” annak a kérdésnek a megválaszolására, hogy mi a legfontosabb a zenében. *Aldous Huxley* „Az érzékelés kapui. Pokol és mennyország” című könyvében próbálja Istent megfogalmazni: „Isten az ég kékje, az óceán végtelensége és az űr – két zenei hang között.” És a titok pont ez, hogy miként születik egyik hang a másikkól.

Ebben éppúgy egy kozmikus logika érvényesül, a kozmosz „törvénye”, mint ahogy a Foucault-ingán lógó súly is egy bizonyos ívet ír le, fölgyorsul és lelassul, akár tetszik, akár nem. Ugyanazzal az elliptikus mozgással, ahogy a Hold kering a Föld körül, és a Föld kering a Nap körül. Vagy ahogy ez a kozmikus ritmus megnyilvánul a női test harmóniájában. A klasszikus zene a feszültségnek és az elernyedésnek állandó váltakozása. A szívdobogástól a lélegzésig minden erről szól. Ez az élet ritmusa. És az életet vagy úgy lehet leélni, hogy harmóniában élünk az életritmusával, vagy úgy, hogy harcolunk ellene.

Az egyenlő ütések a rap-zenében, rockzenében a kozmosz ritmusa ellen dolgoznak. Az „űr” le van rövidítve, minden két hang között sokkot kap a szervezetet. Ennek hipnotikus hatása sem lebecsülendő. Pavlov ugyanezt használta annakidején, hogy mesterségesen neurózist okozzon a kísérleti kutyákban.

Amikor legelőször vezényeltem, eleget akartam tenni egy fogadalmamnak, miszerint, ha én egyszer pódiumra kerülök, akkor „ott extázis lesz elejétől a végéig”... A *Rómeó és Júliát* dirigáltam a Zeneakadémián. Semmi sem történt... Szerencsére, ugyanazt a műsort három alkalommal is előadtuk. A harmadik helyen (a pártfőiskolán) a pódiumot a rácsos fűtőtest *főlé* tették. Ahogy fölléptem rá és meghajoltam, megcsapott a feláramló forróság. Ezen a „szauna-koncert”-en – rejtélyes okokból – pontosan azt csináltam, amit akartam. Azóta is keresem a fűtőtesteket... Akkorjöttem rá, hogy ha egy koncerten sikerül egy-két úgynevezett „nagy momentumot”, tökéletes pillanatot elérni (nevezük megvilágosodásnak, akárminek) – hálásnak kell lenni.

Amikor kineveztek Windsorbba zeneigazgatónak, a Rotary Clubban tartottam előadást arról, hogy a zene fizikai erő, elsődlegesen vibráció (példának felhoztam Jerikó falait, és hogy egy szoprán hangja egy poharat is el tud törni)... És többek között beszéltem a rockzene negatív hatásáról is. Másnap a helyi újság címloldalán a következő szalagcímmel közölték a fényképemet: „A rock maga a mételey”. Pár héttel később az egyetem zenei fakultásán egy diák nekem szegezte a kérdést, milyen rossz hatása lehet – és miért – a rockmuzsikának. Visszakérdeztem, hogy mindenki elmúlt-e mártizennyolc éves. Továbbá úgy gondolják-e, hogy mondjuk egy négy órás orgazmusjó dolog lenne? Az emberi szervezet a nagyon nagy fájdalmat vagy a nagyon nagy élvezetet csak másodpercekig képes elviselni. A rockzenében pedig a feszültséget órákon keresztül próbálják fokozni.

– *Mit lehet megtanítani egy leendő karmesternek?*

– Kétfajta zenész létezik. (Most a jó zenészekről beszélek.) Az egyik, aki ösztönösen mindent tökéletesen csinál. A másik, aki tehetséges, és eljut arra a fokra, különböző filozófiai és egyéb tanulmányokon keresztül, hogy *megközelíti* azt. Nem lehet megtanulni, hogy az ember hogy legyen zseni, de azt igen, hogy a zseni hogyan közvetíti azt, amit akar. Sajnos nem ezt okítják, hanem a legkisebb technikai nüanszokat, hogy „csak így” lehet fogni a pálcát, meg „csak úgy” lehet ütni kettőt vagy négyet... Pedig sokkal lényegesebb, hogy egy zenei előadásban mindig legyen meglepetés, és hogy higgyünk abban, hogy ezredik alkalommal is marad benne megfajított titok. És ezeket nem szabad lelőni „biztonsági okokból”.

Egy filmes példán magyarázom el: sokan nem tudják, hogy ha filmet nézünk, akkor nem látunk minden képet. Mert *ha mindent látnánk, semmit sem látnánk*. Csak egy folyamatos vonalat. Ahhoz, hogy rájöjjünk, mit látunk, egy bizonyos időnek el kell telnie. Pont így van a zenében is. Csak olyan gyorsan dirigálhatok, hogy a közönségnek módja legyen ezt az adott időben felfogni. Ha erőltetettebb sebességgel játszom, az virtuóznak

88

quasi echo

77

7

85

14

9

10

110

115

Z: 2347

Zsubori Ervin elektrografikája: Embernyomatok (Beethoven 20. szonáta)

hathat, ám a közönség nem hall semmit. Tapsolnak, de fél perc múlva fogalmuk sincs arról, mit hallottak.

Ha egy darabbal ötven évet foglalkoztam, kialakítottam róla egy „belső képet”, de ezt a képet a közönségnek átadni egyáltalán nem lehet. Mert a találkozás a közönséggel – egyszeri alkalom. El kell döntenem, hogy mi az, amit ki kell emelnem. A lényeg lehet pusztán egy hang, ami egy életre szól. És ez fontosabb bármiféle pirotechnikai bravúrdíszletnél vagy tornamutatványnál. Amikor nyolcvan, ezer vagy tízezer ember együtt részese lesz egy zenei előadásnak – az igazi alkotás az, ami *akkor* történik. Az „ügynevezett zeneértő” nem hallja a zenét, mert a saját prekoncepciójával van elfoglalva. Nem azt figyeli, mi történik *abban a pillanatban*, hanem mint zenekritikus hasonlítja össze az előadást az elképzelésével. Nem az összhangot keresi „az ellentétek” között. Nem tud a zenére, mint a kozmikus egész részére figyelni.

– *Akkor hagytam abba a martonvásári koncertekre járást, mikor egyszer mögöttem valaki oda-vissza végiglapozta a kottát. Hátrapillantva azt láttam, hogy piros ceruzával mégjelölget is közben.*

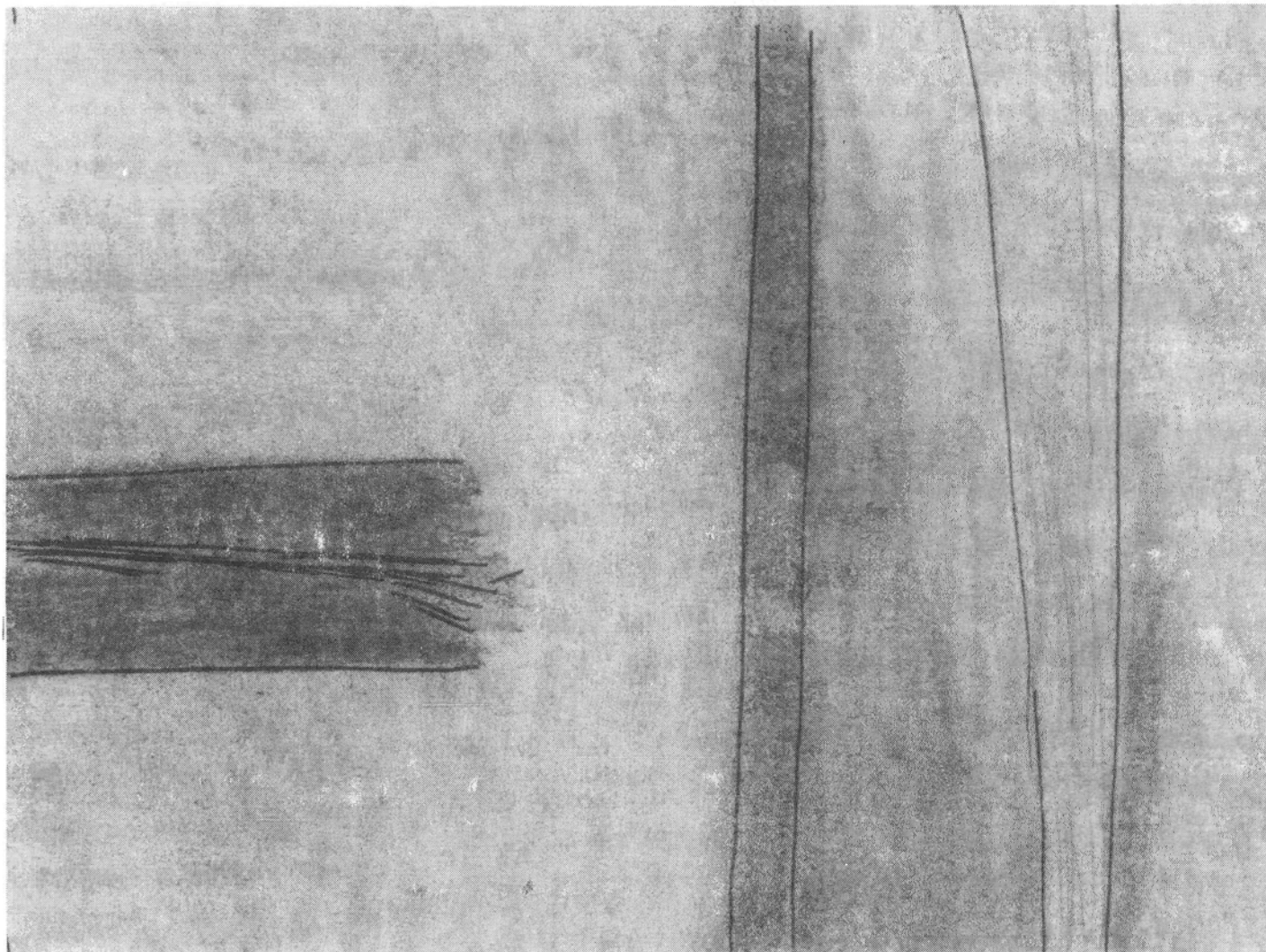
– Erről beszélek. Ha nem tudsz mindenről elfeledkezni, „carte blanche”-t csinálni, hanem a bal agyféltekéddel analizálsz a színházi produkciót vagy bármit, akkor nem vagy képes arra reagálni, ami ott és akkor történik. Hogy tudhat egy nőgyógyász

egy nővel szexuálisan a magánéletében együtt lenni, ha nem felejt el abban a pillanatban „az összes részletet”? Ha azon morfondírozna közben, hogy mi micsoda, hogyan, miként, akkor képtelen volna a nőt látni, pusztán „az alkatrészeket”... Spontánnak, nyitottnak, flexibilisnek kell lennie mindkét oldalon. A karmesterség igen érdekes kombinációja az „utánaengedésnek” és a „követésnek”. Nem határozhatom el tudatosan, hogy a mű ötödik percében „kozmosz megvilágosodásban” részesítem a közönséget és a zenekart.

– *Mi az Ön zeneifilozófiája?*

– Két koncepció határozta meg zenei pályafutásomat. A kodályi, „A zene mindenkié” elképzelés, és az, hogy sanszot adjak fiatal tehetségeknek. Hogy ezt elismerik-e vagy sem, soha nem érdekelt. A lényeg: legjobb tudásod szerint tenni a dolgod, azt, ami számodra adatott.

Olvastam a *Cosmic Consciousness* című könyvet, Richard Maurice Bucke tudományos igényű munkáját a *kozmosz öntudat*-ról. Ebben azt dokumentálja, hogy az életnek többféle minősége van annál, mint amiről mi felületesen tudomást veszünk. Van, aki ösztönösen tudja, érzi vagy éli, – (Jézus, Buddha, Gandhi) és van, aki – mint a fizikus *Hawking* – tudományosan közelíti meg a kozmosz öntudatot. Múlt, jelen, az idő fogalma – emberi koncepció. Bizonyos szempontból nincs idő. Minden *EGY*.

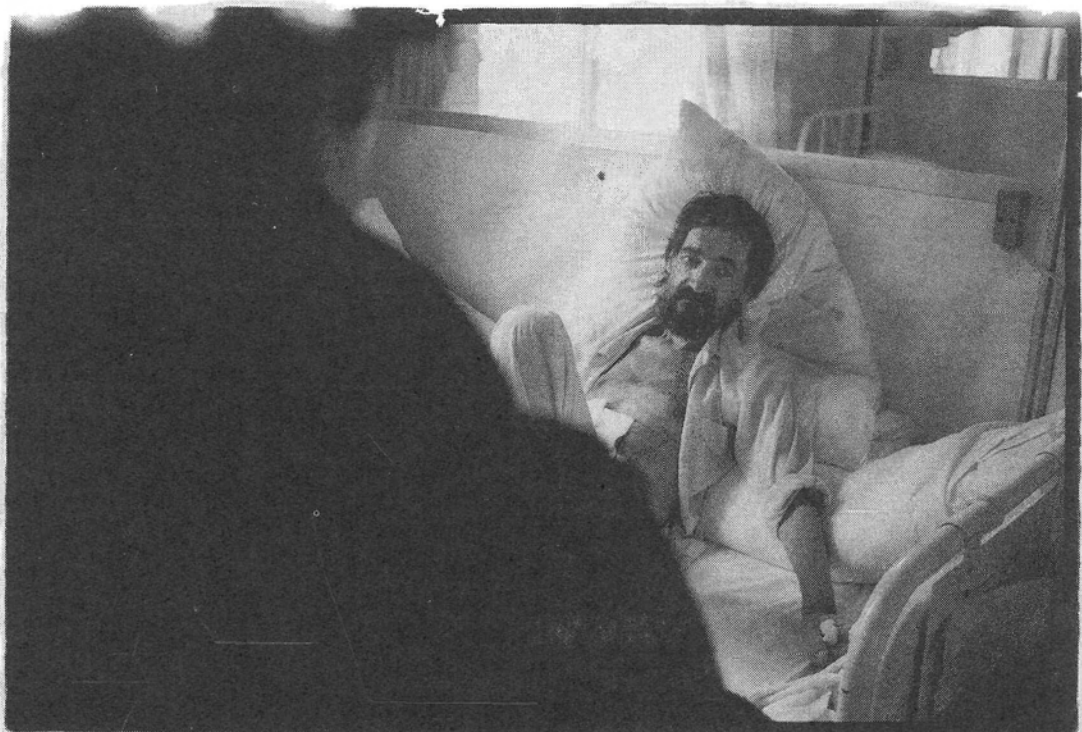
Petii György

Lui halálára

*Élt semmiből és semmiért,
nem fogadott el semmi bért.
küzdeni, függeni utált:
most megtalálta a halált.*

*Lehetsz sár, vagy urnányi por:
találkozunk valamikor
egy csillagközi Hattyúban,
ott odatúl (vagy ideát?),
meg hogy más-e a másvilág.*

*Ps. („Kávékisrum” is gyászol téged,
mert mi még vagyunk, de mi végett?
Halászfotós is dallana,
hogya volna fülhallama.
De zeng majd Angyalok Kara,
s basszusként Ördögök Fara.
Nyugodjál békében, szegény,
nemsokára követlek én.)*

*„Nehéz volt az utolsó fénykép
készen, a kórházzal.” h.p.*

Ladik Katalin közreadja

Találkozás a Merlinben

Részlet a készülő regényből

– Ne nézz rám, átok!

– Kinek beszélsz? – kérdeztem a fekete csipkeruhás nőtől, aki még mindig a pinpongasztal felett lebegett.

A vöröshajú költőnő is ott állt még a lebegő nő mellett, aki furcsamód nem zuhant le, amint véget ért a copfos fiú dorombhangja. A költőnő vörös hajkoronája nem állt már égne a vibráló hang hatására, hanem visszahullt a helyére.

– Ne haragudj, hogy megzavartalak, de nem maradhatok a műsor végéig ... azért jöttem ide hozzád, az öltözőbe, hogy... köszöntselek... és... átadjam neked legújabb verseskötetemet...

A mondat végét már nagyon elbizonytalanodva mondta. Keze láthatóan remegett, a könyv címét alig tudtam kivenni: A FÜL.

A fekete csipkeruha – mintha szellő lebbentette volna fel az alját – hullámokba fodrozódott és lassan csúszni kezdett felfelé a bokán a térdig, majd a comb közepéig. Amikor a csipke szegélye elérte az asztalt, a láthatatlan energia-hullámokon lebegő nő fokozatosan ereszkedni kezdett lefelé, míg végül szép puhán az asztalra nem ért. Akkor már jobban szemügyre vehettem az arcát: szabályos profil, lány vonalú ajkak és kissé merész, de finom ívelésű orr. A szemek félig nyitva, sötétbarna, vállig érő haj. Harminc és negyven év között lehet az életkora.

A nő csodálkozva fordult felénk.

– Úgy látszik, elaludtam meditálás közben. Fárasztó volt az út Újvidéktől és nem aludtam az előző éjszaka – mondta és puha mozdulatokkal felkelt rögtönzött fekhelyéről. Barátságosan megcsókolták egymást a költőnővel. Ekkor nyilvánvalóvá vált számomra, hogy ő az újvidéki színésznő-költőnő, akit kerestem. A fényképek alapján nem ismertem volna fel. Az életben sokkal kisebb termetű és törékenyebb, lágyabbjelenség, mint a fotókon. Zöld szeme van. A hangja kellemes és enyhe, jellegzetes vajdasági íze van a beszédének.

Bemutatkoztam neki. Mondtam, hogy elhoztam számára azt a lapszámot, amelyben verseit közöltük, valamint néhány hozzá intézett és vele kapcsolatos olvasói levelet, amely a szerkesztőség címére érkezett. Az üvegezőnő egyik levelét is elhoztam neki. Katalin láthatóan megörült nekem és ez jólesett.

– Ūristen, lekésem a műsorról! Ne haragudjatok, fel kell mennem a színpadra, köszönöm, hogy eljöttetek, majd még felhívlak benneteket, de most rohanok – mondta és valóban elrohant. A vöröshajú költőnő a kijárat felé indult, én pedig fel az emeletre, ahol a műsor folyt.

A műsorvezető fiatalember rögtön felismerte az újvidéki költőnőt és bekonferálta. Ő alig tudta magát átfúrni az ácsorgó tömegen. A kis pódiumra lépett a mikrofonhoz és

amikor bemondta az előadásra kerülő mű címét, döbbenet állapítottam meg, milyen rossz a hangosítás. Igyekeztem vissza az asztalomhoz, ahol az asztaltársaság továbbra sem figyelt a műsorra. Beszédfoszlányaik erősen zavartak, alig tudtam kivenni a költőnő szavait: PANYIGAI PANYIGAI PANYIGAI Ü PANYIGAI Ü PANYIGAI PANYIGAI PANYIGAI Ü PANYIGAI Ü KUDORA PANYIGAI PANYIGAI KUDORA Ü PANYIGAI KUDORA KUDORA PANYIGAI Ü KOTTA KUDORA PANYIGAI KUDORA KOTTA Ü KOTTA PANYIGAI KUDORA PANYIGAI KOTTA Ü HÁZ PANYIGAI KUDORA Ü KUDORA KOTTA HÁZ KUDORA HÁZ PANYIGAI Ü PANYIGAI HÁZ KOTTA... a noteszomba jegyezni kezdtem a látottakat és hallottakat, de hamar rájöttem, nem tudom hitelesen lejegyezni a hallottakat, mert az énekbeszédet, a hangkölteményt sem szavakkal, sem kottával nem lehet teljesen hitelesen „lejegyezni”, márpedig ez hangköltészet a javából! Amikor elkezdte, elcsendesült a terem, mindenki őt figyelte. Megragadta a mikrofont, és mintha bűvölte volna, hol suttogott bele, hol pedig tenyere közé fogta és mintha csókolgatná, cuppogott, hörgött, nyüszített, hurrogott, cincogott, zümmögött, lehegett, hehegett, berregett, purrogott, huhogott, murrogott, vakkantott, kurrogott, iiiiiiiiii-zet, úúúúúúúúúúúúúúúú-zott, kacagott kacéran, kacagott kislány hangon, sóhajtozott, abajgatott, jajgatott, siratóasszonyként zokogva énekelt, időnként széttárva karjait és repülőmozdulatokat tett, majd újra csücsörített, szörcsögött és hörgött, telefröcskölte a termet sístergő, vibráló hangokkal, melyek mintha nem az ő torkából szakadtak volna ki. Az arca nem az ő arca volt. A színről egy határozott, kemény tekintetű, démoni arc nézett ránk, amely pillanatok alatt darabokra esett szét és pillanatok alatt egy másik arccá állt össze. Persze, mindegyik ál/arc az övé volt.

Amikor befejezte a produkciót, hozzám jött. Az asztalnál helyet csináltak neki és leült. Nem tudtam, mit mondjak neki, de Ő könnyedén feloldotta zavaromat: egy megsárgult papírtekercset vett elő bőrhátizsákjából.

– Szentjóbý ezt a levelet 1968 márciusában írta nekem. A többi levele a hátizsákban van. Nem szeretném, ha teljesen tönkremennének... tudod, mostanában nincsenek biztonságban a dolgaim. Nem tudom, meddig maradok Jugoszláviában. Arra kérlek, tedd el egy biztonságos helyre ezeket a leveleket, meg a többit is, amit magammal hoztam – majd ha megszűnik a háborús helyzet, értük jövök. Addig is köszönöm.

Az utolsó mondatot rekedt hangon mondta. Hirtelen a pohár után nyúlt és felhajtotta a konyakomat. Őlembe tette a hátizsákját, amely dugig volt tömve levelekkel, újságkivágásokkal és kéziratokkal... Zavarba jöttem ekkora

bizalom láttán. Kitalálta zavarom okát, mert rögtön így folytatta:

– Van egy barátnőm, aki hol New Yorkban, Budapesten, hol Újvidéken a Hajós utcában tűnik fel előttem teljesen váratlanul, vagy akit éppen az Adriai-tenger Hvar-szigetének egy selymes, délnyugatnak kitárulkozó, hullámokban lustálkodó szikláján pillantok meg jelenésszerűen, szőke-sége teljes pompájában.

Ezért nem meglepő jelenség számomra New York ólom, üveg és betonkardvirág kolosszusai tövében ez a szőke lámpaernyő. Már nem lány, de még nem is asszony. Volt holddudvara? Volt. Zöld selyemrojtból. Szája akár a frissen kiolvadt, mélyhűtött seb. Zöld volt a körme is, amellyel ringó csípőjét simogatta. Mellette egy kétajtós hűtőszekrény ásított, torkig rakva műanyagból készült déligyümölcsösökkel, sárgarépával, eperrel, sonkával, süteménnyel. Volt egy mikrohullámú sütő is (akkor még nem tudtam, mi az), és egy gőzvasaló, amihez hasonlót láttam ugyan, de még nem használtam, valamint néhány különböző méretű és színű pénisz, és egy valódinak tűnő napraforgóolajjal teli üveg. Mindez egy barnás-vörös szőnyegre volt kiterítve, a szőnyeg közepén pedig egy világoskék konyhaasztal állt.

Itt találkoztam először későbbi barátnőmmel. Úgy nézett rám, mintha ismerősök volnánk, mintha egész éjszaka cirógattuk volna egymást, mintha ismernénk egymás hónaljilátát. Megborzongtam. Elfordítottam fejem a kirakat tv-képernyőjén ritmikusan vonagló szőkeségtől, és elindultam a Broadway irányába.

Amíg ezt elbeszélte nekem, az asztaltársaság jócskán megfogyatkozott. A pohár után nyúltam, de üres volt. Az asztalnál ülő szerb férfi megértően töltött poharamba a vörösborából. Megittam.

– Kinek mondtad lent az öltözőben, ne nézz rám, átok? – kérdeztem a költőnt.

– Ilyet én nem mondtam – válaszolta komolyan. Nem firtattam tovább a dolgot. Ismét hozzám hajolt és így folytatta:

– Minden Újvidéken kezdődött, amikor kiömlött az a bizonyos napraforgóolaj. Ott álltunk reggel óta sorban olajért. Mögöttünk a sor már majdnem harminc méternyire kígyózott, amikor végre megérkezett az olaj. Én egy kirakatnak dőlve pihentettem a lábamat és gerincemet, amikor egy halszállás kabátos idős ember állt mellém. A mögöttem állók méltatlankodni kezdtek, mire az öregúr egészen közel hajolt hozzám, és ezt súvította a fülembe, fagyos lehellellettel: KOH-I-NOR. Nem láttam az arcát. Értetlenül fordultam felé. Megismételte elnyújtva, hosszú, jeges légörvényt teremtve kettőnk köré. A körülöttünk tülekedő emberek megborzongtak, és kissé távolabbra húzódtak. Én mintha a járdára fagytam volna, mozdulni sem bírtam. Fejemet igyekeztem elfordítani az idegentől, mindenáron a kirakat kékesen megvilágított konyhaasztalán levő olajosüvegre próbáltam összpontosítani, de a sarokban levő vibráló tv-képernyő erősen zavarta igyekezetemet. Bepárásodott a szemüvegem. Az öregúr füstálarccal hajolt felém, és gyengéden

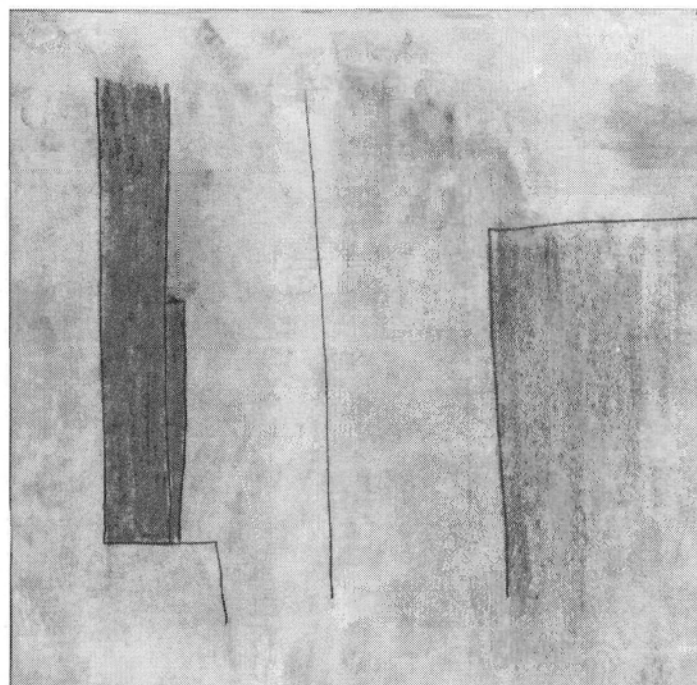
maga felé fordította arcomat. Állkapcsai recsegve megindultak: LE KELLOH LE KELLOH VESSEM OLAJJAL LE ÖNTÖTTIN GEMET BAGL YOK HUHO ÉL ETEM KERESZTJÉN LYOK HUHOGNÁK BŰNBŐL E BUBÓL TESZIK E KINEK LÁBÁT FOGOD MEGMOSNI TE ASZONY MINT AMA ALÁZATOS BIBLIAI ASZSZONY ÉJSZAKA LEGMÉLYEBB ALVÁSÁBÓL.

Kilépett a sorból, bement a kirakatba és megcsókolta az olajosüveget. Akkor robbant fel a tévékészülék képernyőjén a zöld selyemrojtparókában ringó énekesnő, a Madonna.

A halszállás, véres kabátcsomóból, a csordogáló napraforgóolajon egy cédula úszott felém: A TEREMTÉS EREDETI ÁLLAPOTÁBAN, AZ ÉDENKERTBEN, A NÖVÉNYEK ŐRIZTÉK A VILÁG SPIRITUALITÁSÁNAK LEGGYENGÉDEBB ÉS LEGILLANÓBB OLAJAIT. MINDEN NÖVÉNY TULAJDONKÉPPEN GÉNIUSZ, VAGYIS ANGYAL...

Amikor a költő befjezte a történetet, hirtelen csend lett. Ekkor vettem észre, hogy közben vége lett a műsornak. Egy fényesre borotvált zenész csomagolta éppen össze szaxofonját. A költő hirtelen felállt és egy gyors „mindent köszönök” után elsietett.

Otthon vettem észre, hogy elfelejtettem átadni neki az üvegező levelet. A költő hátizsákjából elővettem azt a megsárgult papírtekercset, a hatvanas és hetvenes évek csúcstechnikájának számító színes xerox fotómásolatok ötölttek elsőnek szemembe. Szemcsések, elmosódottak voltak ezek a helyenként nagy méretű másolatok, amelyek egy piros autót, sárgásfehér virágcsokrot, egy autórádiót és egy kenyérpírtót ábrázoltak. A szöveget írógéppel írta a tekercsre olyképpen, hogy kikerülte a színes ábrákat, és föléjük, melléjük, alájuk írt, de néha az ábrák sötét színeibe mosódott el a szó.

Ernst Jandl

hinni és megvallani

hiszem
 hogy halott anton nagyapámmal
 és halott luise anyámmal
 és halott viktor apámmal
 és halott unokafivéreimmal herberttel és hansszal
 és halott bácsikáimmal és nénikéimmal
 és halott dietrich barátommal
 és a többi halottal akit ismertem élve
 nem találkozom újra soha és sehol

és

megvallom
 hogy nincs köztük egy sem
 akármennyire szerettem is
 akivel találkozni bármikor bárhol
 a legcsekélyebb mértékben óhajtanék

nem csalódás, csak egy helyreigazító nyilatkozat

az ördög tudja mit
 kellett volna az
 éhomra bevett
 ostyától éreznem
 mikor első áldozásra
 kiválasztott anyám
 és megígérte
 hogy érezni fogom
 hogyan jön belém jézus
 és aztán megtudakolta
 hogy éreztem-e
 az ördög tudja mit
 válaszoltam erre

növekvő zongorista

egy ujj
 tíz zongora

két ujj
 kilenc zongora

három ujj
 nyolc zongora

négy ujj
 hét zongora

öt ujj
 hat zongora

hat ujj
 öt zongora

hét ujj
 négy zongora

nyolc ujj
 három zongora

kilenc ujj
 két zongora

tíz ujj
 egy zongora

Eörsi István fordítása

Was the Partisan a Jew?

ECHO of '41

by Bill Keller
NY TIMES
SEPT. 15, 1987

Minsk, U.S.S.R.

The sequence of photographs is among the most vivid and famous from the Nazi occupation reproduced in Soviet textbooks, encyclopedias, films and museums.

Oct. 28, 1941: Impassive SS men lead a teen-age girl, a boy and a man through the streets of Minsk and hang them side by side at the gates of a yeast factory.....

...the girl remains officially, resolutely "nyeizvestnanaya" - "unknown."

The Ultimate Rejected Jew

But a trove of evidence compiled by Soviet journalists backed by the testimony of survivors and endorsed by a prominent criminologist, supports the claim that the girl is MASHA BRUSKINA, a Jew from the Minsk ghetto who was active in the Partisan resistance.

Masha Bruskina, 1989 (detail). Collage on paper, 10 x 42. Josh Baer Gallery, New York.

A kötél

„Járják be a vándorok a földet, s aki emberi csontra lel, jelet állítson mellé.” (Ezékiel könyve 39, 15)

„Góg és Magóg bibliai látomásában szól így a próféta, összekapcsolva minden halandó sorsát a végítélet képzetével. Nem véletlen, hogy ebben az ősi jövődőlésben látja igazolását a Talmud annak a régi szokásnak, miszerint emlékjelet, sírkövet állítson az ember hozzátartozói, barátai vagy akár ismeretlen idegenek földi maradványai fölé. (Moéd katan 8a)” (Raj Tamás)

Mása Bruskina tinédzser lány volt, amikor az SS hóhérai felhúzták a minszki élesztőgyár egyik kapujára. Egy hasonló korú fiú és egy érett férfi mellé. 1941. október huszonhatodikán. Megtorlásképpen, korábbi partizánakciók okán.

Amerikában élő történész barátom mesélte, hogy a náci megszállás alatt létezett Minszkben egy kis létszámú és fiatal kölykökből álló partizán csoport, amelyik nem stratégiai elvek, hanem a bosszantó és spontán irritáció logikája szerint dolgozott. A romantikus kamaszlázadások költészetét élve. Közéjük tartozott Mása is.

Amikor elfogták és fellógatták, s „rőf kötél súgta fejének, hogy mi a súlya fenekének”, Mása Bruskina új „élet(ek)re” kelt. Egyrészt, egykori képének lenyomata szimbólummá emelkedett. Amint háta mögött összegubancolt kezekkel és a gyilkos kötél oválisa felé hajló varkocsával, posztóruhájában a kamera hátulnézetből lekapta, metaforája lett a Szovjetunióban végzett náci népiirtásnak, a védteleneket érő ostoba szadizmusnak. Az egyik legtöbbet idézett oroszországi fotó szereplője lett. Másrészt, halálával az identitását végképp elvesztette. Elvették tőle azok, akikért állítólag feláldozta magát. Eldobták, mint a sivatagban meggyalázott ősi héber sírokra a követ. „Nyeizvesztnájá”* – szolt az emlékeről a felszabadítók verdiktje, deklarálva, hogy a szimbólum mögül még egyszer leölték a személyt.

Mása Bruskina a minszki gettó lakója volt. Zsidó. Feltehetően kalandvágyó és tettekre kész, mint Victor Hugo valamelyik leánya csibésze, de az is lehet, hogy a szerelem, az éhség vagy a véletlen hajtotta akcióba aznap. Ma már mindegy. A csípő, a hát és a félrebillenő fejforma vonalában van valami a cselédlányok és kislányok félszűzességéből. Az élet kalandja előtti csendből.

Mása Bruskina nyeizvesztnájá lett, mert egy zsidóból nem lehet partizán. A kétismeretlenes egyenlet megoldása közben a neve és a származása kiesett. A konkrétumokat legyőzte az imázs. A kép, amelyik megörökíti és egyben örökre elveszíti őt, pont az ellentéte Capa híres „Milicistá”-jának. Ott tudjuk, hogy beállított képről, eljátszott halálról, a tiltakozás gesztusának eszmei megjelenítéséről van szó. Itt a kivégzőhelyre beállított test, a bizonyosan bekövetkező halál, a tiltakozás gesztusát megtorló mechanizmus jelenik meg. Ha az egyik kép a „plusz”, a másik a „mínusz”.

Az igazság persze később – egyébként sokára: 1987-ben – a nyilvánosság számára is kiderült. Az igazság azonban – pláne a nyilvánosság számára – nem jelenik meg ilyen egyszerűen.

Mindannyian láttuk a televízióban a román forradalmat. Tisztán megéltük az élményt, hogy egy forradalom bármilyen

nemlétező országban, tévéstúdiókban előállítható lehetne. Láttuk az Öböl-háborút, és megtapasztaltuk, hogy Szaddam Husszein (vagy akárkinek a) birodalma a virtuális valóság akármelyik játéksarnokában megdönthető. Ráadásul, Európa nyugati felének tévénezői már átestek ezeken az élményeken a nagy angliai bányászstrájk közvetítésének idején. A valóság és a képzelet megkülönböztető jegyei egymást devalválva oldódtak fel a másik területén. Nem véletlenül jelentek meg szinte azonos időben az AIDS kórokozói és a komputer-vírusok.

És ettől a pillanattól kezdve *tényleg* elképzelhető, hogy a néhai Mása Bruskina csupán egyszerű vidéki műkedvelő színész, később háromszoros Sztálin-díjas népművész. Gesztusa fenyegető ostorcsapás a zsidók vagy az antiszemiták felé, de legfőképpen azok irányába, akik keresni merészelik a tényeket. Akik nem hiszik el, hogy a világ nem spontán, hanem irányított pszeudo, és a vizuális dokumentációkban is a valóságot kutatják.

Komplikálja a problémát, hogy Mása Bruskina képét és utóéletét taglaló újságkivágásokat egy műtárgy elemeiként láthatja a kedves olvasó. A egymás mellé sorolás tehát eleve feltételezi az önkényességet, a kreatív rafinériát. *Nancy Spero* New York-i művésznő „Masha Bruskina” című, 1989-ben készített kollázsa a kilencvenhármas Whitney Biennálén szerepelt. Időben is és térben is messzire Minszktől, a II. világháború orosz frontjaitól, a partizánlegendától és a pogromoktól.

Ezért nagy mű. Ezért mutathatja az igazi lényegét: a gyilkos bizonytalanságot. Azt, hogy a szovjet belső elhárítás azzal a gesztussal, hogy az akasztás előtti örök pillanatban megfosztotta az áldozatot a nevével, ősi, archaikus, embertelen bünt követett el. Ödipusz királlyal azonos súlyú, bár azzal ellenkező irányba ható bünt, és annak következményeként a bűnös nem önmagát, hanem a világot tette vakká.

Spero kollázsában ott van az eredendő bűn felismerésekor keletkező iszonyat. Valakit kétszer gyilkoltak meg, és véglegesen másodszor. Mint ahogy nem fordíthatom meg az egyszer hátulról felvett képet, és nem láthatom a kivégzett arcát szemből soha már, az áldozatul elveszejtett tinédzserlányban lakott személy ezekután örökre ismeretlen marad. Talán ezért barna a kép háttere. Mint egy posztókabát. És talán ezért kollázs: az egész örökre elveszett. A „rész” gyűjtemény is túlzás. Mű tárgy.

Nancy Spero 1926-ban született. Egy évvel fiatalabb, mint anyám. Másának kortársa. Talán az apja vagy a bátyja odaesett a partraszállás idején, talán szerelmes volt egy orosz hokijátékosba, talán zsidó. Mindenesetre, érzékeny lány.

A valóság megfoghatatlan: erről szól a mű.

Egyébként, napjaink legalattomosabb maffiózói azzal zsarolják az egyletőre élőket, hogy halottaik azonosságát elveszik a sírkövel együtt, ha csak védelmi pénzt nem fizetnek értük. Már nem kell partizánnak lenned, és a származásod sem bűn. Ha emberi arcod van, lecsap. Nincs áldozathozatal és manipuláció. Pénz beszél vagy a keményebb ököl.

Vagy marad az örök lelkipurdalás.

Antal István

* Ismeretlen

Neményi Zsolt

Ma narancsba

*Ma narancsba öntve a házi gipszkottatartó.
 Először persze csak a gyümölcs
 levével, amint összeszorul a gyomor,
 görcsösen benne a kontramozdulat, halk kis surrogással
 fellép a színre egyúttal a mélyben gyártott poézis/
 /senyvedély, a földszínű bombák, s váratlanul permetez,
 akárha sötét szaténmellényben udvarolna,
 letagadva a krónikus rosszullétet,
 s egyszercsak felidéződik egy mélybőljövő levitáció,
 és csorog ismét a kottatartó.
 Szájából a kottafonalak (most már többedízigen) teljesen
 kiszámíthatatlanul, katapultál a fejéből kifelé ez a közeli test,
 ring az ajtótól az ágyig, egyre sűrűbben kicsiket gagyog,
 mégis, afehér nyak, a hasizom
 ne rengjen a kelleténél hosszabb ideig. Eleve-
 nembe talált hát, rögzítve a komisz lélekben
 az előadottjelenetek súlya, a bajlajstrom,
 ami aztán végképp hátrányos helyzetbe hozta,
 pontosabban ez a kínos kardélre, kottaállványra történő hányás,
 és zavaróan hatott, mert belengte a teret közöttünk,
 ezt a teret, mely tompa, mint a narancshéj,
 vagy mint az aszkorbinpír.*

*Délelőtt a kanulás oszlopokfőin körömkarcok,
 odafönn három méter magasban, a pörgetett oszlopgyűrű
 teli karomnyommal, mégis megfeledkeztem volna
 a gigantikus rendezvényről?, hogy a kertben is éppúgy
 zajlottak a dolgok, s kisebb büntudat, mag hajpamat
 a markomban, mikor is félbeszakítva a szalonnaszagot, Lautréamont-t
 kezdtem szavalni (dupla vagy semmi), belső önvizsgálat,
 de inkább életőr a magam részéről, mondhatja bárki
 a baljóslatúbbjeleket: persze ez a kora tavaszi linkelés, stb.,
 pedig zavartalanul, nyugodt tempóban közelíték...,
 nyomát sem látni, csupán annak a bizonyos
 sivatagi félelemnek, mely, mint egy madárijesztő,
 le akar szállni, logikus.*

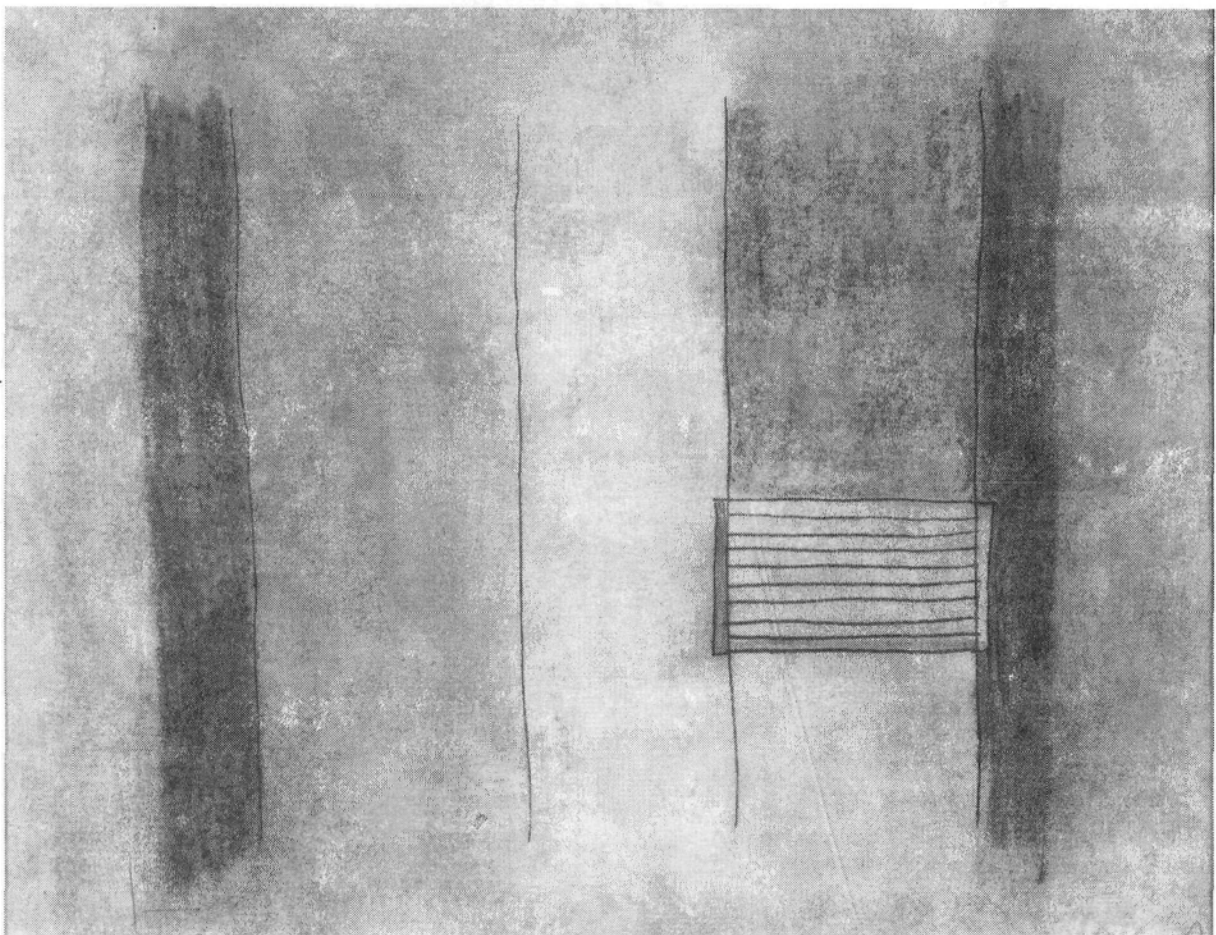
* * *

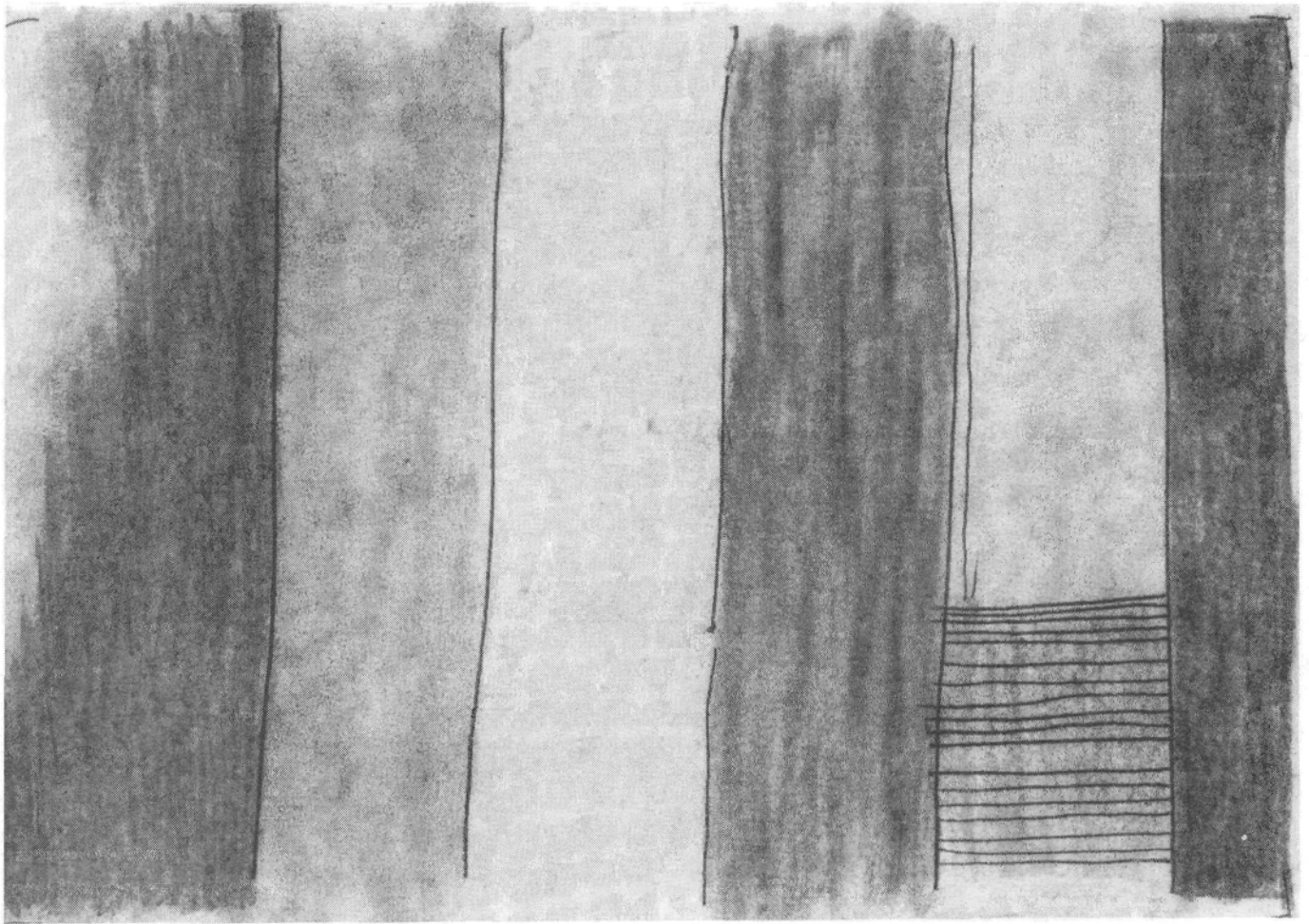
*Letol, mintha ennyire fontos lennék,
 keze a spariherton, harsogva valami partitúrát billeget
 ujjjaival, túláradás ebben a kis konyhában,
 hogy-hogy nem látja az ellenerőszakot bennem a bujálkodásra,
 hogy végre a soha nem kívánt irtózás
 ereimben, egy kicsit emelkedtem magamban,*

hihetetlen frissesség, mert szeretnék határtalanul elhatárolódní,
 és ennek most tényleg itt kel eldőlnie, konyha
 forró edények közt a falhoz szorítva próbáltam
 a nyomorúságba valószerűtlen utat törni,
 amúgy korestig, egész évre a dögszagú cirkusz,
 a különbenfáintos combok, tehát
 igazságot akartam, mielőtt már az sem segítene,
 ám az igazságosság igencsak vitatható, főleg ilyen esetekben,
 ebben, ahol az ordas őszinteség az, ami van
 és vele szemben a végzetes tudati eltévelyedés (apropó),
 az a bizonyos gőzös porcika, reszkető egy arckifejezés.
 Incselkedve felmutattam hát egy Pallas-béli rajzot,
 valahol a bőrbetegségek címszó alatt,
 pusztá gonoszságból, ahol fölillant az övsömör
 képtelen szépsége, a legsatnyább gyönyör,
 amit valaha is láttam, pusztá gonoszságból,
 mondanám inkább, hogy szívesség volt mégis, az idő múlásának
 érzékeltetése.

Kurjong a tömeg, már ami megmaradt
 a másnapvilágra, természetsszerűleg a házban sem tejfel,
 fenékgig csöndes az élet – üveg víz, majd mikor kalapács ver,
 mégis, afehér nyak, a hasizom
 ne rengjen a kelleténél hosszabb ideig.

Tisztelt Olvasó!

A **Cigányfúró** megrendelhető pénzes utalványon az alábbi címen:
Cigányfúró szerkesztősége, 1055 Bp. Bajcsy-Zsilinszky út 72. II. emelet
 Előfizetési díj összesen 384,- Ft + postaköltség – példányonként Budapestre 32,- Ft, vidékre 41,- Ft.

Hol kapható el a Cigányfúró? Az alábbi helyeken folyamatosan:

Budapesten:

Írók Boltja (VI., *Andrássy út 45.*), Balázs Béla Stúdió (V., *Bajcsy-Zsilinszky út 36–38.*),
 Rátkay Klub (VI., *Városligeti fasor 38.*), Cirko-Gejzír (VIII., *Lőrinc pap tér 3.*),
 Kossuth Klub (VIII., *Múzeum u. 7.*), Pont Könyvesbolt (V., *Mérleg u. 6.*),
 Fiatal Művészek Klubja (VI., *Andrássy út 112.*), Örökmozgó (VII., *Erzsébet krt. 39.*),
 Hunnia Kávézó (VII., *Erzsébet krt. 26.*), Kosztolányi Művelődési Ház (IX., *Török Pál u. 3.*),
 Szindbád Mozi (XIII., *Szent István krt. 16.*), Atlantisz Könyvsziget (1053 *Piarista köz 1.*),
 Odeon Kft. (XIII., *Hollán Ede u. 7.*), Tabán Mozi (I. *Krisztina krt. 87–89.*),
 Balassa Könyvesbolt (1027 *Margit u. 1.*), Művész Mozi (1066 *Teréz krt. 30.*),
 Blue Box Mozi (1092 *Kinizsi u. 28.*), Századvég Könyvesbolt (1053 *Veres Pálné u. 4–6.*),
 Liget Galéria (1146 *Ajtósi Dürer sor 5.*), Graffiti Mozi (1085 *József krt. 63.*),
 Talentum Könyvesbolt (V., *Bajcsy-Zs. u. 66.*)

Vidéken:

Szokoly Antikvárium (Veszprém, *Szabadság tér 13.*), József Attila Könyvesbolt (7400 *Kaposvár, Fő u. 33.*)

A lapot nem a Magyar Postán, hanem a Hajtás Pajtáson keresztül terjesztjük.

TARTALOM

Noszkai Gábor: <i>Üzenetek Pimodánba IV.</i> - - - - -	2
B. R. Shyamala Devi – T. A. Acton: <i>Az indiai falu gazdasági fellendülése és a romani tanulmányok</i> (T. Zselensky Péter fordítása) - - - - -	3
Mózes Attila: <i>Monológ a füstön</i> - - - - -	9
Endrődi Szabó Ernő: <i>Vive la Franc'</i> - - - - -	14
Barbie-blokk - - - - -	16
Bancsok Rudolf: <i>Ez a jáccás vót</i> (Tamás Amaryllis gyűjtése) - - - - -	17
Tamás Amaryllis: <i>Isten – űr két zenei hang között</i> (Beszélgetés Gáti László karmesterrel) - - - - -	18
Petri György <i>verse</i> - - - - -	22
Ladik Katalin: <i>Találkozás a Merlinben</i> (Részlet a készülő regényből) - - - - -	23
Ernst Jandl <i>versei</i> (Eörsi István fordításai) - - - - -	25
Antal István: <i>A kötél</i> - - - - -	27
Neményi Zsolt <i>verse</i> - - - - -	28
Balogh Attila: <i>Humorom</i> - - - - -	32

Bodó Sándor *grafikái*
Györgydeák György *tusrajzai*
Halas István *fotója*
Zsubori Ervin *elektrografikája*

CONTENTS

Gábor Noszkai: <i>Messages to Pimodan IV.</i> - - - - -	2
B. R. Shyamala Devi – T. A. Acton: <i>The social Construction of the Ethnic Identity of Commercial Nomadic Groups</i> (Translated by Péter T. Zselensky) - - - - -	3
Attila Mózes: <i>Smoke-cured Monologue</i> - - - - -	9
Ernő Endrődi Szabó: <i>Vive le Franc'</i> - - - - -	14
In the Barbie-biz' - - - - -	16
„It woz th' game” (Confessions of Rudolf Bancsok, research of Amaryllis Tamás) - - - - -	17
Amaryllis Tamás: <i>God – is a Gap between two musical tones</i> (Conversation with László Gáti conductor) - - - - -	18
György Petri's <i>poem</i> - - - - -	22
Katalin Ladik: <i>Meeting in the Merlin</i> (Selection from the novel in hand) - - - - -	23
Ernst Jandl's <i>poems</i> (Translated by István Eörsi) - - - - -	25
István Antal: <i>The Rope</i> - - - - -	27
Zsolt Neményi's <i>poem</i> - - - - -	28
Attila Balogh: <i>My Own Humour</i> - - - - -	32

Graphics by Sándor Bodó
Inkgraphics by György Györgydeák
Photo by István Halas
Electrographic by Ervin Zsubori

A szerkesztőség munkatársai

Balogh Attila *főszerkesztő*
F. Havas Gábor *főszerkesztő-helyettes*
Baranyi Ilona *olvasószerkesztő*
Ladik Katalin *szerkesztő* (vers)
Prónai Csaba *szerkesztő* (tanulmány)
Tamás Amaryllis *szerkesztő* (film, interjú)
Neményi Zsolt *szerkesztő* (széppróza)
Györgydeák György *művészeti szerkesztő*
Horváth Attila *tördelőszerkesztő*
Solymosi Szilvia *szerkesztőségi titkár*
Eörsi István és Petri György *főmunkatársak*

Cigányfűró kisebbség-szellemű művészeti és közérzeti folyóirat
Megjelenik: **kéthavonta**

Kiadja: a **Dunától a Gangeszig Alapítvány**
Felelős kiadó: **Révész Sándor** elnök

A szerkesztőség címe: 1055 Budapest, Bajcsy-Zsilinszky u. 72. II. em.
Telefon: 111-0034, 131-8342. Fax: 111-7048

A **Cigányfűró** megjelenését a következők támogatják:
Soros Alapítvány

ISSN 1218-3881

Nyomdai előkészítés: Tokai Gábor
Nyomás: FRAGMENTUM KFT.

OLDALANKÉNT
KETTŐ FORINT

Lenke a jól öltözött cigányok biztonságával sietett le a telepről, a nyakába kapaszkodó gyerek himbálózó lábát óvatosan eltartotta kabátjától. Az orvosi rendelő előtt ruháján igazított egyet, mielőtt belépett. Állt gyerekekkel az ölében, ott a tiszta ruhája, a megfésült haja már nem adott neki elég merszet ahhoz, hogy megszólaljon.

– Mi baja van ennek a gyereknek már megint, te asszony? – kérdezte az orvos gyanakvón és durván.

Lenkében olyan érzés támadt, mintha bíróság előtt állna, mintha valakit becsapott volna, és ez a gyerek talán nem is beteg. Féltve a következményektől, bocsánatkérően megszólal:

– Ó, hogy a faszát nyaljam ki, nem tudom, doktor úr!

KUMOROM

